

ANDREAS ANDREADIS

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ
ΔΑΝΕΙΩΝ

Andreas Andreadis

Ιστορία των Εθνικών Δανείων

«Public Domain»

Andreadis A.

Ιστορία των Εθνικών Δανείων / A. Andreadis — «Public
Domain»,

Содержание

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	7
Α'	7
Β'	9
ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'	26
Κонец ознакомительного фрагмента.	29

Andreas Andreadis

Ιστορία των Εθνικών Δανείων / Μέρος Α' – Τα δάνεια της ανεξαρτησίας (1824-1825) – Το Δημόσιον Χρέος επί της Βαυαρικής Δυναστείας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

C'est une lamentable histoire que celle de la dette hellénique», διά των λέξεων τούτων ήρχετο, προ πεντήκοντα και επτά ετών, ο Casimir Leconte της μελέτης του δημοσίου χρέους της Ελλάδος (1)

Μετά πάροδον σχεδόν έξ δεκαετηρίδων ο επιχειρών συγγραφήν περί του αυτού θέματος δύναται ν' αναγράψη και αυτός την αυτήν φράσιν πλην τούτο δεν είναι λόγος επαρκής όπως αποστή από του εγχειρήματος. Και πράγματι, εάν είναι αληθές ότι «ο λαός ο μελετών την ιστορίαν αυτού κρίνει ορθότερον και περί των παρόντων πραγμάτων και περί της μελλούσης αυτού τύχης (2)», είναι ανάγκη μετ' ίσης παρρησίας να εξιστορώνται τα ατυχήματα ενός έθνους όσον και αι επιτυχίαι αυτού.

Αφ' ετέρου, των δημοσίων χρεών αποτελούντων σήμερον ένα των σπουδαιότερων παραγόντων του οικονομικού βίου των νεωτέρων κρατών, είναι ανάγκη ο επιλαμβανόμενος δημοσιονομικών μελετών να μη παραλείψη τον κυριώτατον τούτον κλάδον της δημοσιολογίας (3).

Προ τοιαύτης λοιπόν ανάγκης, της ερεύνης δηλονότι του δημοσίου χρέους της Ελλάδος, ευρέθημεν και ημείς (4), η ιδέα δ' όμως της παρούσης μελέτης, ως όλου αυτοτελούς, επήγασεν εκ των λυπηρών γεγονότων του θέρους του 1897.

Έκτοτε δε δεν επαύσαμεν συλλέγοντες ύλην, ευτυχήσαντες μάλιστα, κατά την εν Αγγλία διαμονήν, ν' αρυσθώμεν πλείστας πληροφορίας εξ ιδιωτικού αρχείου, όντως μοναδικού διά τε την ταξινόμησιν και την πληθύν των πληροφοριών των αφορωσών εις τα πράγματα της Ανατολής.

Αι δυσκολίαι του θέματος ήσαν προφανείς. Η μεγαλειτέρα δ' αυτών υπήρξεν η έλλειψις προηγούμενων μελετών και επισήμων δημοσιευμάτων, οπωσδήποτε πλήρων και ακριβών.

Άλλη μεγάλη δυσκολία ενέκειτο εν τη εκλογή της ύλης. Εν ώ πράγματι ήτο αδύνατον ν' αποκλεισθώσι τα ιστορικά γεγονότα, άτινα εξηγούσι την συνομολόγησιν, την διάθεσιν και την διαρρύθμισιν των εθνικών δανείων, ήτο εξ άλλου κίνδυνος μήπως η ιστορία των ελληνικών δανείων μεταβληθή εις πολιτικήν ιστορίαν της Ελλάδος. Τον σκόπελον τούτον δεν κατωρθώσαμεν να διαφύγωμεν κατ' αρχάς, είχε δε το παρόν έργον λάβη τοιαύτας διαστάσεις, ώστε προ έξ μηνών ηναγκάσθημεν να προβώμεν εις τελείαν αυτού ανασκευήν. Εργασθέντες δε δι' όλου του θέρους κατωρθώσαμεν να επαναφέρωμεν αυτό εις τα παρόντα όρια. Φοβούμενοι δ' όμως πάλιν μήπως νυν φανή υπερμέτρως συνεπτυγμένον, αναγράφομεν ενταύθα, δίκην αιτιολογίας, τας ολίγας ταύτας γραμμάς.

Η ιστορία των ελληνικών δανείων διαιρείται αφ' εαυτής εις τρεις περιόδους:

Την πρώτην, ήτις εξικνείται μέχρι της εγκαθιδρύσεως της βασιλείας του Γεωργίου, περιλαμβάνουσα την ιστορίαν των δανείων της επαναστάσεως και του δημοσίου χρέους της Βαυαρικής δυναστείας.

Την δευτέραν, ήτις αρχομένη από της μεταπολιτεύσεως περατούται τον Δεκέμβριον του 1893 μετά της αποκοπής των χρεών.

Την τρίτην, ήτις περιλαμβάνει τας περί συμβιβασμού διαπραγματεύσεις, την επιβολήν του διεθνούς ελέγχου, και τα μετά το 1897 συμβάντα.

Η δευτέρα περίοδος υποδιαιρείται εις δύο σχεδόν ισόχρονα τμήματα, ων το μεν πρώτον περιορίζεται εις εσωτερικά δάνεια, το δε δεύτερον, χρονολογούμενον αφ' ης εποχής ηνοιχθήσαν εις τα Ελληνικά χρεώγραφα αι πύλαι των ευρωπαϊκών χρηματιστηρίων, περιλαμβάνει ποικίλα δημόσια χρέη, εν οίς και σχεδόν πάντα τα μεγάλα εξωτερικά.

Η μελέτη της τρίτης περιόδου θ' απαιτήσει, εκτός της εκθέσεως των περί συμβιβασμού διαπραγματεύσεων, την μελέτην του θεσμού του διεθνούς ελέγχου και την παραβολήν, υπό την έποψιν ταύτην, της θέσεως της Ελλάδος προς εκείνην άλλων κρατών κατά το μάλλον ή ήττον υπό οικονομικήν κηδεμονίαν διατελούντων.

Εις τας τρεις ταύτας περιόδους αντιστοιχούσι τα τρία μέρη του παρόντος πονήματος.

Αρχόμενοι της δημοσιεύσεως αυτού ευχάριστον καθήκον ηγούμεθα να εκφράσωμεν την ημετέραν ευγνωμοσύνην προς πάντας, όσοι πολυειδώς προσήλθον ημίν επίκουροι. Ιδίως δε προς δυο σεβαστούς φίλους, ων ο μεν κατά την κυοφορίαν ο δε κατά την συγγραφήν του έργου παρέσχον ημίν τοσαύτας πολυτίμους πληροφορίας και συμβουλάς. Επιτραπήτω ημίν τέλος να ευχαριστήσωμεν ονομαστί τον διευθύνοντα την βιβλιοθήκην της Βουλής κ. Π. Καλογερόπουλον και τον βοηθόν αυτού κ. Ραζήν, ων αμφοτέρων την υπομονήν και την προθυμίαν ηθέλωμεν έχη εξαντλήση, εάν, ως γνωστόν, δεν ήσαν ανεξάντλητοι.

Αθήναι τη 20 Σεπτεμβρίου 1904.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α' ΕΡΓΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Αιών (Εφημερίς, ο). – Φύλλα 1ης και 9ης Αυγούστου 1880.

Βαλαωρίτης (Ι. Α.). – Ιστορία της Εθνικής Τραπεζής της Ελλάδος. – Αθήναι, 1901.

Γενναδίου (Ι.). – Έκθεσις 17/29 Δεκεμβρίου 1875.

Εισηγήσεις της επιτροπής της Βουλής περί των νομοσχεδίων των στρατιωτικών και ναυτικών συντάξεων (Νόμοι 2ας και 12ης Φεβρουαρίου 1859), 11 Δεκεμβρίου 1858.

Εθνοφύλαξ (Εφημερίς, ο) – Φύλλα 25ης Οκτ. 1863 και 8ης Αυγούστου 1880.

Έκθεσις της επιτροπής της Γερουσίας (Εισηγητής Χατζίσκος) περί του δανείου των εξήκοντα εκατομμυρίων, 8 Μαρτίου 1860.

Έκθεσις λογιστική περί του γενικού λογαριασμού των μετατραπέντων δανείων του 1824 και 1825. – Αθήναι 1890.

Εφημερίς της Κυβερνήσεως (Συλλογή του φύλλου).

Εστία (Εφημερίς, η). – Φύλλον 2ας Απριλίου 1904.

Ημέρα (Εφημερίς, η). – Φύλλον 14/26ης Ιουνίου 1872.

Ιστορικόν Αρχείον Ρώμα, μετά προλόγου του εκδίδοντος Δ. Γρ. Καμπούρογλου. – Αθήναι 1901.

<i>Καλλιγός</i> (Παύλος).	— Θάνος Βλέκας, μυθιστορία (ανεδημοσιεύθη εκ της <i>Πανόρας</i> του 1855 εν τη <i>Εθνική Βιβλιοθήκη</i> του Γ. Μπαρτ, ά. η.).
	— Λόγος 11ης Δεκεμβρίου 1880 περί Κυρώσεως της συμβάσεως των Βαναρικών δανείων (ανεδημοσιεύθη εν <i>Μελέταις και Λόγοις</i> , τόμ. β').

Κανάρης (Κωνσταντίνος). – Έκθεσις εισηγητική της 26ης Απριλίου 1846 περί του προϋπολογισμού του Υπουργείου των Ναυτικών (εν τω ψηφισθέντι προϋπολογισμώ του 1845).

Κοντόσταυλος (Α.). – Τα περί των εν Αμερική ναυπηγηθεισών φρεγατών. – Αθήναι, 1855 (5)

Κορεσίου (Ν. Θ.). – Υπόμνημα περί Αγγλοελληνικών δανείων. – Αλεξάνδρεια, 1868.

Κορφιωτάκη (τότε Υπουργού Οικον.). – Έκθεσις περί του προϋπολογισμού του 1848.

Κυριακίδης (Επ.). – Ιστορία του Συγχρόνου Ελληνισμού (1832 – 1892). – 2 τόμοι, Αθήναι 1892.

Λευκή Βίβλος. – Μετατροπή των δανείων του 1824 και 1825. – Αθήναι, 1879.

Λεβέντης (Α.). – Περί του δημοσίου των Ελλήνων χρέους του 1824 και 1825 και περί νέου δανείου. – Αθήναι, 1865.

Μάμουκα (Ανδρ. Ζ.). – Τα κατά την Αναγέννησιν της Ελλάδος, ήτοι συλλογή των περί την αναγεννωμένην Ελλάδα πολιτευμάτων, νόμων και άλλων επισήμων πράξεων από του 1821 μέχρι τέλους του 1832. – 11 τόμοι, Αθήναι 1839 – 1852.

Μένδελσων – Βαρθόλδης (Κ). – Ιστορία της Ελλάδος, από της εν έτει 1453 αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως υπό των Τούρκων μέχρι των καθ' ημάς χρόνων. – 2 τόμοι, ελληνική μετάφρασις Αγγέλου Βλάχου, Αθήναι 1873 – 1876.

Μεταξά (Α.). – Γενικοί Λογαριασμοί του Κράτους υπό Ιανουαρίου 1833 μέχρι Δεκεμβρίου 1843 (Έκθεσις λογιστική). – Αθήναι, 1849 (6).

Μήλιος (Σπ.). – Αγόρευσις εν τη Γερουσία περί της χρήσεως του δανείου των εξήκοντα εκατομμυρίων (23 Μαρτίου, 1860).

Ορλάνδου (Αν.). – Ναυτικά. – 2 τόμοι, Αθήναι 1869.

Ορλάνδου (Ιω. και Ανδρ. Λουριώτου). – Απολογία εις την κατ' αυτών εκδοθείσαν απόφασιν του Ελεγκτικού Συνεδρίου. – 2 τόμοι, Αθήναι 1839 – 1840.

Παλαμήδης (Ρήγας). – Αγόρευσις προ της Γερουσίας περί της Φάλαγγος και της διαλύσεως αυτής (8 Οκτωβρίου 1856).

Παπαρρηγόπουλος (Κ.). – Ιστορία του Ελληνικού έθνους. – 5 τόμοι, γ' έκδοσις, Αθήναι 1896.

Πρακτικά της εν Προνοία κατ' επανάληψιν δ' Εθνικής των Ελλήνων Συνελεύσεως. – Ναύπλιον. 1832.

Πρακτικά Βουλής.

Πρακτικά Γερουσίας.

Πρακτικά Συνεδριάσεως 28ης Οκτωβρίου 1868 (Κύρωσις της μετά των κληρονόμων του Όθωνος συμβάσεως· λόγοι Π. Δηλιγιάννη. Βαλασσοπούλου κτλ.).

Σπανιολάκης (Γ.). – Παρατηρήσεις επί της Απολογίας Ι. Ορλάνδου και Α. Λουριώτου. – Αθήναι, 1840.

Τρικούπης (Σπ.). – Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως. – 4 τόμοι, α' έκδοσις Λονδίνον, 1853 – 1857, γ' έκδοσις Αθήναι, 1888.

Χρηστίδης. – Αγόρευσις προ της Γερουσίας περί του κανονισμού του δανείου των εξήκοντα εκατομμυρίων (22 Μαρτίου 1860).

B' ΕΠΤΑ ΞΕΝΑ

About (Edmond). – La Grèce Contemporaine. – δ' έκδοσις· Παρίσιοι, 1860.

Bayard (William). – An exposition of the conduct of the two houses of G. G. and S. Howland and Le Roy, Bayard and Co, in relation to the two frigates *Liberator* and *Hope*. In answer to a Narrative on that subject by Mr. Alexander Contostavlos. – Νέα Υόρκη, 1826.

Blaquière (Edward). 1824.	— The Greek Revolution, its Origin and Progress together with some remarks on the religion, national character etc. in Greece. — Λονδίνον,
	— Narrative of a Second Visit to Greece, including facts connected with the last days of Lord Byron, extracts from correspondence, official documents etc. — Λονδίνον, 1825.

Broglie (Duc de). – Discours du 8 Mai sur le projet de loi relatif à l'emprunt grec (ανετυπώθη εν τοις écrits et discours τόμ. β').

Bulwer (H. Lytton). – An Autumn in Greece, comprising sketches of the character, customs and scenery of the Country. In letters addressed to C. B. Sheridan. – Λονδίνον, 1826.

Circular of the committee of Greek Bondholders (a). – 7 Νοεμβρίου 1862. Λονδίνον.

Contostavlos (A.). – A narrative of the material facts in relation with the building of the two frigates – α' έκδ. Νέα Υόρκη. 1826· β' έκδ. with a postscriptum by R. Sedgwick, αυτό έτος.

Correspondance respecting the failure of the Greek Government to provide for the payment of the interest and sinking fund of the Greek Loan. – Λονδίνον, 1846.

Daily News. (Εφημερίς, the). – Φύλλον της 11ης Οκτωβρίου 1878.

Discussion à la Chambre des Députés d'Athènes (Une). – Αθήναι, 1845.

Drucker (Louis).	— An appeal to the governments and monarchs of Europe.
	— Quelques documents relatifs aux emprunts helléniques contractés à l'étranger (Χάγη. 1874). — 2e série (Λονδίνον των Βαταβών, 1877).

Duer (J. και R. Sedgwick). – An examination of the controversies between the Greek Deputies and two mercantile houses of New – York – Νέα Υόρκη, 1826.

Economicus. – A letter to the *Times* on the Greek Debt (10 Νοεμβρίου 1875).

Economist (Εφημερίς, the). – Φύλλον 12ης Οκτ. 1878.

Fabre (Auguste). – Histoire du Siège de Missolonghi, avec des pièces justificatives. – Παρίσιοι, 1827.

Financier (Εφημερίς, the). – Φύλλον της 18 Ιουνίου 1877.

Finlay (G.). – History of the Greek Revolution. 2 τόμοι (τόμοι V και VI α' εκδόσεως 1861, τόμοι VI και VII β' εκδόσεως, Oxford 1877, της History of Greece under foreign domination).

General Report of the Commission appointed in Athens to examine into the financial condition of Greece. – Λονδίνον, 1860.

Gervinus. – Insurrection et Régénération de la Grèce. – Μετάφραση γαλλική Minssen και Σγούτα. 2 τόμοι· Παρίσιοι 1863.

Georgiades. – La Grèce Economique et Financière en 1893 (Réponse à M. Law) – Παρίσιοι 1893.

Gladstone (Edward). – Δήλωσις εις την Βουλήν των Κοινοτήτων περί του δανείου των εξήκοντα εκατομμυρίων (22 Μαρτίου 1869).

Gordon. – History of the Greek Revolution – β' έκδοσις, 2 τόμοι, Λονδίνον, 1844.

Goussios (P.). – étude sur l'état financier de la Grèce, accompagnée d'une traduction du rapport de M. Jannopoulos, ministre des finances, à S. M. le roi Georges. – Παρίσιοι 1864.

Greek Loans of 1824 – 1825 (The),. – How they were handled and what the world thought of. – Λονδίνον. 1878. Εξεδόθη επιμέλεια Ι. Γενναδίου.

Guerin ποτέ προξένου της Γαλλίας εν Αθήναις. – Note sur l'armée grecque (Παρά Leconte σ. 155 – 164).

Haleswood (Edward). – A letter to his Excellency A. Coumoundouros, Minister of finance in Greece 27 Αυγούστου 1858.

Jannopoulos (βλ. *Goussios*).

Jourdain. – Mémoires Historiques et Militaires sur les événements de Grèce depuis 1822 jusqu'au combat de Navarin. – 2 τόμοι, Παρίσιοι, 1828.

Law (E. F. G.). – Report on the present economical and financial position in Greece Annual Series no 1169) – Λονδίνον. 1893.

Leconte (Casimir). – étude Economique de la Grèce. – Παρίσιοι, 1847.

Leroy – Beaulieu (P.). – Traité de la Science des Finances. – 5' έκδοσις, Παρίσιοι 1899.

Livre Jaune 1866. – Παρίσιοι, 1866.

Livre Jaune. – (Arrangement financier avec la Grèce). – Παρίσιοι 1898.

Monicault (G. de). – Le traité de Paris et ses Suites (1856 – 1871). – Παρίσιοι 1898.

Odysseus. – Turkey in Europe. – Λονδίνον, 1900.

Oriental Herald. – № 37. (Λονδίνον, Ιανουάριος 1826).

<i>Palma (Alerino)</i> .	— Greece Vindicated in Two Letters; to which are added by the same author critical remarks on the works recently published on the same subject by Buhver, Emerson, Pecchio etc. — Λονδίνον 1826.
	— Report on the building of the two frigates. (Εν το Times της 12ης Σεπτεμβρίου 1826).

Palmerston (Lord). – Αγόρευσις προ της Βουλής των Κοινοτήτων. (1 Αυγούστου 1845).

Papers relating to the third instalment of the Greek Loan, 1835 – 1836. – Presented to the House of Commons by Command of His Majesty, July 1836.

Additional papers on the third instalment of the Greek Loan, 1835 – 1836. – Presented to both Houses of Parliament, August 1836.

Papers relating to the Arrangement concluded in Athens in June 1860, respecting the Greek Loan. – Presented to the House of Commons in pursuance of their Address dated April 29, 1864.

Parish (Henry Headley). – The Diplomatic History of the Greek Monarchy from the Year 1830; showing the transfer to Russia of the mortgage held by British capitalists over its properties and revenues. – Λονδίνον 1838.

Parliamentary Debates (Έκδοσις Hansard). – 1845 τόμος στ'. Λονδίνον 1846.

Peel (Sir Robert). – Αγόρευσις προ της Βουλής των Κοινοτήτων (1η Αυγούστου 1845).

Politis (N. E.). – Les emprunts d'états en droit international. – Παρίσιοι, 1894.

Punch (Εφημερίς σατυρική, the). – Φύλλον της 3ης Δεκεμβρίου 1863.

Renseignements sur la Grèce et l' administration du Cte Capodistrias, par un témoin oculaire des faits qu'il rapporte (7). – Παρίσιοι, 1832.

Report of the evidence and reasons of the award between J. Orlandos and A. Louriottis, Greek deputies on one part and G. G. and S. Howland on the other part. – By the Arbitrators. – Νέα Υόρκη, 1826.

Sarrut. – Εισήγησις εις το Γαλλικόν Ακυρωτικόν περί της υποθέσεως Balmacéda (Journal de droit international privé, 1891).

<i>Sedgwick (Henry D.)</i> . έκδ. Νέα Υόρκη 1826.	— A vindication of the conduct and character of Henry D. Sedgwick against certain charges made by the honourable Jonas Pratt. — 2α.
	— Refutation of the reasons assigned by the arbitrators for their award in the case of the two Greek Frigates. — Νέα Υόρκη, 1826.

Sicherer (Prof. *Hermann von*). – Das Bayerisch – Griechische Anlehen aus den Jahren 1835, 1836, 1837 (Ein Rechtsgutachten). – Μόναχον, 1880.

Stourm (*Réné*). – Le Budget, γ' έκδοσις.

Times (Η εφημερίς the). – Φύλλ. 5, 12, 20, 27 Σεπτεμβρίου, 23, 24, 26, 27, 28, 30, 31 Οκτωβρίου. 1, 3, 4, 9, 13 Νοεμβρίου 1826. – 3 Δεκ. 1863. – 23 Μαρτίου 1869. – 10 Νοεμβρίου 1875.

Thouvenel (*M.*). – La Grèce du Roi Othon (Correspondance de M. T. avec sa famille et ses amis, recueillie et publiée par L. Thouvenel). – Παρίσι, 1890.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ **ΤΑ ΔΑΝΕΙΑ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ (1824 – 1825) (8)**

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α' **Ἐκδοσις καὶ Χρήσις α' δανείου**

Επανειλημμένως παρατηρήθη ὅτι, ἐν ᾧ ἡ στρατιωτικὴ, ἡ διπλωματικὴ, νυν δὲ καὶ ἡ πολιτικὴ ἱστορία εὐρίσκουσι πολυαριθμούς ἐρευνητάς καὶ θιασώτας, ἡ οικονομικὴ ἱστορία, ἀνευ τῆς ὁποίας πάσα ἄλλη ἐνέργεια λαοῦ τινος μένει ἀνεξήγητος. μέχρι τῶν υστέρων παρημελεῖτο ἐντελῶς.

Οὐδαμῶς δ' ἡ παρατήρησις αὕτη ἐλέγχεται ὀρθότερα ἢ ἐν τῷ προχείρῳ παραδείγματι τῆς ἡμετέρας παλιγγενεσίας, ἐν τῷ ὁποίῳ τὰ πολύτομα συγγράμματα περὶ τῆς στρατιωτικῆς, πολιτικῆς καὶ διπλωματικῆς ἱστορίας τῆς ἐπαναστάσεως δὲν ἀντισταθμίζονται οὐδέ καν ὑφ' ἐνὸς κεφαλαίου ἐξετάζοντος τὸ ζήτημα ὑπὸ τὴν οικονομικὴν αὐτοῦ ἀποψιν.

Ἀκόμη καὶ σήμερον, μετὰ τοσαύτας μελέτας (9) γνωρίζομεν μὲν κάλλιστα τὰς μάχας, τὸν ἀριθμὸν τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν πλοίων, τὰ ὀνόματα καὶ τὰς πράξεις τῶν στρατηγῶν, τῶν ναυάρχων, τῶν διπλωματῶν καὶ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, ἀγνοοῦμεν δ' ὅμως ἐντελῶς τίνι τρόπῳ οἱ στρατιῶται ἐτρέφοντο, τὰ πλοία ὠπλίζοντο καὶ πῶς συνετηρεῖτο ἡ κεντρικὴ διοίκησις καὶ ὁ στοιχειώδης μὲν ἀλλ' ὄχι ἀνύπαρκτος διοικητικὸς ὁργανισμός.

Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο χάσμα ἐξηγείται, ἴσως, πρῶτον μὲν ἐκ τῶν δυσκολιῶν ας γεννᾷ τῷ συγγράφοντι ἡ ἔλλειψις τακτικῶν προϋπολογισμῶν καὶ ἀπολογισμῶν (10), δεύτερον δὲ διότι, ὡς ἐκ τῆς ἀπιστεῦτου ποικιλίας καὶ γραφικότητος ας παρουσιάζει ὁ Ἀγών, ἥτοι φυσικὸν νὰ παραμεληθῶσι τὰ ἥττον ἐπαγωγὰ καὶ κατ' ἐπίφασιν ἐπουσιωδέστερα (11).

Ὅπως δὲ τε καὶ ἀν' ἐξή τούτο, εἶναι βέβαιον ὅτι ἐξ ὅλων τῶν γραψάντων περὶ τῆς Ἐπαναστάσεως μόνον ὁ Finlay, ὁρμώμενος ἐκ τοῦ πρακτικοῦ πνεύματος τῆς φυλῆς του, ἐφρόντισε νὰ διερευνήσῃ ποιοὶ ἦσαν οἱ πρὸς διεξαγωγὴν τοῦ ἀγῶνος πόροι, ἀφιερῶσας ὀλίγας σελίδας εἰς τὸ ἀντικείμενον τούτο (12). Πλὴν δυστυχῶς οὐδ' εἰς τὰς σελίδας ἐκεῖνας δύναται νὰ δοθῇ πλήρης πίστις, καθ' ὅτι ὁ συγγραφεὺς, ὅστις δὲν γράφει ἀναληθῆ, ἐκ προθέσεως καὶ συστήματος μέρος μόνον λέγει τῆς ἀληθείας (13).

Τὸ καθ' ἡμᾶς δὲν προτιθέμεθα πρὸς τὸ παρὸν τουλάχιστον, νὰ ἐπιχειρήσωμεν ἐγχείρημα, πρὸ τοῦ ὁποίου τόσοι μεγάλοι ἱστορικοὶ ἐδελίασαν, οφείλομεν δ' ὅμως νὰ διευκρινήσωμεν ἓν ἐκ τῶν μάλλον ἐνδιαφερόντων μερῶν τῆς οικονομικῆς ἱστορίας τῆς ἐπαναστάσεως, τὸ ἀφορῶν εἰς δύο δάνεια συνομολογηθέντα τῷ 1824 καὶ 1825 ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα *δάνεια τῆς ἀνεξαρτησίας* (Independence loans).

Ἄλλως τε τὸ περιορισμένον τούτο θέμα ἔχει οὐχὶ κοινὴν σπουδαιότητα. Πρῶτον, καθ' ὅτι ὡς ἐκ τῶν πολλῶν συναφῶν ζητημάτων, ἐν οἷς καὶ τινων διεθνούς δικαίου, εἶνε καθ' ἑαυτὸ ἄξιον πολλῆς μελέτης· δεύτερον, διότι ἡ συνομολόγησις τῶν ἐν λόγῳ δανείων σημειοῖ σπουδαῖον στάδιον τῆς ἡμετέρας ἱστορίας οὕσα, συν τῇ ἀναγνωρίσει ὑπὸ τοῦ Κάνιγγος τῶν Ἑλλήνων ὡς ἐμπολέμων, τὸ προοίμιον τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀποκαταστάσεως (14), καὶ τρίτον, τέλος, διότι ἡ μὴ ἀναγνώρισις τῶν δανείων τῆς ἀνεξαρτησίας ἐπὶ πενήντα ὅλα ἔτη μεγάλῃν ἥσκησεν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ὅλης δημοσιονομικῆς πολιτικῆς τοῦ ἐλευθερωθέντος βασιλείου.

Ἀλλ' ἔλθωμεν νυν εἰς τὰ καθ' ἕκαστα. Πλείονα τῶν δύο ἐτῶν εἶχον παρέλθῃ ἀφ' ἧς στιγμῆς, ὑψωθείσης ἐν Ἀγίᾳ Λαύρᾳ τῆς σημαίας τῆς ἐλευθερίας, διεξήγετο ὑφ' ἡμῶν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν πεισματώδης καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ νικηφόρος ἀγών.

Επὶ μακρὸν ὁ ἀγὼν οὗτος ἐτρέφετο διὰ τῶν γλίσχρων δημοσίων προσόδων (15), τῆς λαφυραγωγίας καὶ γενναίων ιδιωτικῶν συνεισφορῶν (16). Ἦτο δ' ὅμως προφανές

ότι τοιούτον σύστημα δεν ηδύνατο να επικρατήσει επί πολύ, διότι αι δημόσιαι πρόσοδοι ήσαν εις άκρον περιορισμέναι, οι λαφυραγωγούμενοι Τούρκοι ταχέως εξέλιπον (17) και οι ημέτεροι εξηντλούντο οσημέραι. Προς τούτοις το ιδιόρρυθμον εκείνο δημοσιονομικόν σύστημα, εάν οπωσδήποτε επήρκει εις ολιγοδάπανα τοπικά στρατεύματα και εις βραχείας και αυτοσχεδίου εκστρατείας, δεν ήτο δυνατόν ν' ανταποκριθή εις τας ανάγκας κραταιού στόλου (18) ή εις προμεμελετημένην και οπωσούν μακράν στρατιωτικήν επιχείρησιν. Η ανάγκη δανείου εξωτερικού εγένετο συνεπώς καθ' ημέραν επιτακτικωτέρα, συνάμα δε η εξεύρεσις αυτού καθίστατο πιθανή ως εκ της ευτυχούς τροπής ην είχε λάβη ο αγών.

Ήρξαντο λοιπόν να γίνωνται αμφοτέρωθεν δοκιμαί, αποσπασμένων Ελλήνων προς εξεύρεσιν ευρωπαϊών δανειστών και κατερχομένων εις Ελλάδα αυτεπαγγέλτων μεσιτών.

Ούτως ο Άρειος Πάγος της Χέρσου Ελλάδος ειπήφισε τη 23 Νοεμβρίου 1821 την σύναψιν δανείου 150,000 φλωρινίων, αποσβεστέου εντός πέντε ετών, ανέθηκε δε την διαπραγματεύσιν αυτού εις τον Βαρόνον Θεοχάρην, τον Χ. Δροσινόν και τον Κεφαλάν Ολύμπιον, πέμψας τον τελευταίον τούτων εις Ευρώπην (19).

Ούτως επίσης ο Μεταξάς και ο Jourdain ήρξαντο διαπραγματευόμενοι δάνειον τεσσάρων εκατομμυρίων φράγκων μετά των ιπποτών της Ρόδου. Αι παράδοξοι περί του δανείου τούτου διαπραγματεύσεις, περί ων εύρηνται εκτενείς πληροφορίες εν τω γνωστώ έργω του Jourdain: *Mémoires historiques et militaires sur les événements de la Grèce depuis 1822, jusqu' au combat de Navarin* (τόμ. α', σελ. 187 – 250 και 269 – 300) συνήφθησαν ως εξής:

Ο Jourdain είχε σταλή υπό του Μεταξά εξ' Αγκώνης εις Παρισίους δια να διαπραγματευθή δάνειον. Εκεί εγνωρίσθη μετά του Raoul, δικηγόρου του Τάγματος του Αγίου Ιωάννου της Ιερουσαλήμ, όπερ από της απωλείας της Μελίτης προσεπάθει παντί σθένει ν' ανακτήσῃ χώρας τινάς, ίνα ανασυσταθή ως πολιτεία. Οι ιππότες εδείχθησαν πρόθυμοι να δανείσωσι 4 εκατομμύρια, απαιτήσαντες ως αντάλλαγμα την κυριαρχίαν την άλλοτε εν τη κατοχή του τάγματος νήσων Ρόδου, Σκαρπάθου και Αστυπαλαίας, μέχρι δε της κυριεύσεως και παραχωρήσεως αυτών την προσωρινήν κατοχήν της Σύρου καί τινων των επί της μεσημβρινοδυτικής πλευράς της Πελοποννήσου ερημονήσων.

Αλλ' επειδή το τάγμα ούτε δύναμιν στρατιωτικήν είχεν ούτε δάνεια εύρισκεν, συνήνεσεν ο Jourdain όχι μόνον να συναφθή το δάνειον των 4 εκατομμυρίων εν ονόματι της Ελληνικής κυβερνήσεως, αλλά και να δανεισθή αύτη άλλα 6 εκατομμύρια προς χρήσιν αυτού του τάγματος (βλ. το κείμενον της συμβάσεως της υπογραφείσης υπό του Jourdain τη 18η Ιουλίου 1823, αυτόθι σελ. 190 – 199). Ένα μήνα μετά την υπογραφήν της συμβάσεως έστειλαν οι ιππότες και πρέσβυν εις Ελλάδα τον Μαρκήσιον de Saint – Croix Molay. Αλλ' οι Έλληνες, λέγει ο Τρικούπης (τόμ. γ', σελ. 100) χλευάζοντες τα γενόμενα και την συνθήκην απέρριψαν και τον πρέσβυν απέπεμψαν (20).

Αφ' ετέρου, και παραλλήλως προς τους εν Ευρώπη πεμπομένους πρέσβεις, η Κυβέρνησις, τη μαρτυρία του Μαυροκορδάτου (21) έλαβεν επανειλημμένως προτάσεις δανείου: α') παρά τινος Roupenthal, όστις εφημίζετο ως έχων σχέσεις μετά του Laffite· β') παρά του Ποερίου, υπασπιστού του στρατηγού Πέπε, όστις υπέβαλεν όχι έν, αλλά τρία σχέδια δανείου, το του Πέπε, το του Gregory, εμπόρου εν Λονδίνω, και το του Άγγλου χιλιάρχου John Dogle· γ') παρά τινος Robert Peacock, όστις ήλθεν εις Τριπολιτζάν, συνοδευόμενος υπό του Σπυρίδωνος Κοργιαλενίου (22) και φέρων προτάσεις του κόμητος de Wuitz, *πρώην στρατηγού εις την δούλευσιν της Ρωσίας και σχετικού της εταιρείας των Ινδιών*.

Και είναι μεν αληθές ότι αι πλείστοι των προτάσεων τούτων δεν ήσαν σοβαραί (23), αυτός όμως ο αριθμός των δεικνύει πόσον η ιδέα ελληνικού δανείου είχεν ωριμάσῃ εν Ευρώπη. Δεν έλειπε πλέον ή να παρουσιασθή η κατάλληλος ευκαιρία, ανεφάνη δ' αύτη ως εξής:

Μεταξύ των Ελλήνων των ασχολουμένων εις εξεύρεσιν δανείου ήτο και ο Ανδρέας Λουριώτης, όστις, αφ' ου επεσκέφθη την Ισπανίαν και Πορτογαλίαν, μετέβη εις Αγγλίαν, όπου ε γνώρισε τον Blaquierre. Ο Blaquierre παρουσίασε τον Λουριώτην εις τους κυριωτέρους

εν Λονδίνω φιλέλληνας, οίτινες βολιδοσκοπηθέντες περί δανείου δεν απέρριψαν μεν την ιδέαν κατ' αρχήν, αλλ' απεφάσισαν, κατόπιν συμβουλίου γενομένου τη 3η Μαρτίου 1823 να πέμψωσιν εις την Ελλάδα τον Blaquièrre και τον Λουριώτην, όπως λάβωσιν ακριβεστέραν ιδέαν της εκεί καταστάσεως.

Η εν Τριπολιτζά προσωρινή κυβέρνησις ενθουσιωδώς ητένισε προς επιχείρησιν, από της οποίας την έκβασιν, όπως έγγραφεν ο Μαυροκορδάτος, ηλπίζετο κυρίως των Ελληνικών πραγμάτων η πρόοδος.

Ήτο δε πράγματι η κατάστασις ελεεινή. Τα τακτικά έσοδα, καίτοι δεν εκάλυπτον καν το τρίτον των εξόδων (24), ήσαν αβέβαια εις άκρον (το ήμισυ εξ αυτών προήρχετο εκ Κρήτης). Η εν τω εσωτερικώ εξεύρεσις εκτάκτων εσόδων ήτο αφ' ετέρου αδύνατος· αι εθνικαί ομολογίαί επραγματοποιούντο προς 15 – 17 % τις εκατώ της ονοματικής αυτών αξίας. Αυτοί οι ιδιώται ήσαν τοσούτον εξηντηλέμενοι οικονομικώς, ώστε δεν ευρίσκετο ο δανείζων τα απαιτούμενα δεκαοκτώ τάλληρα διά να σταλή ο Πραΐδης εν Κεφαλληνία, όπως προσκαλέση επισήμως εις την Ελλάδα τον Βύρωνα.

Μόλις λοιπόν ο Λουριώτης ανεκοίνωσε τας ευμενείς διαθέσεις του φιλελληνικού κοιμητηρίου, το διοικητικόν σώμα, δια διατάγματος της 2ας Ιουνίου 1823, έδωκε πληρεξουσιότητα εις τους κ. κ. Ι. Ορλάνδον, Ι. Ζαΐμην και Α. Λουριώτην να συνάψωσι δάνειον τεσσάρων μυλλιουνίων ταλλήρων Ισπανικών, καθ' ον αν κρίνωσι συμφωρότερον τρόπον. Τη δε 24η του αυτού μηνός ο Α. Μαυροκορδάτος εν θαυμασία επιστολή έδιδε μακράς οδηγίας ως προς την σύναψιν του δανείου και την προς τας ξένας Δυνάμεις, ιδίως την Αγγλίαν, τηρητέαν στάσιν (25).

Πριν ή όμως το δάνειον συναφθή, παρήλθον σχεδόν οκτώ μήνες, τούτο μεν ένεκα των αδιακόπων εσωτερικών σπαραγμών, οίτινες από της εποχής εκείνης ήρξαντο εκδηλούμενοι και κατά Νοέμβριον κατέληξαν εις τον πρώτον εμφύλιον πόλεμον, τούτο δε διότι η χρηματική απορία της Κυβερνήσεως, ην ήδη περιεγράψαμεν, είχαν επιδεινωθη εις τοιούτον σημείον, ώστε η Κυβέρνησις δεν ηδύνατο να εύρη τα αναγκαία χρήματα, όπως αποστείλη τους αντιπροσώπους αυτής εις Λονδίνον. Και οι τρεις αντιπρόσωποι της Ελλάδος είχαν μεν εφοδιασθή δι' εθνικών ομολογιών αξίας 100,000 γροσίων, εξαργυρωτέων εις τας Ιονίους νήσους, αλλ' αφικόμενοι εκεί, ουδένα εύρισκον πρόθυμον εξαργυρωτήν. Εδέησε δε να επέμβη ο Βύρων, παρέχων εις την ελληνικήν κυβέρνησιν δάνειον 4,000 λιρών, όπως δυνηθώσι να φθάσωσιν εις Λονδίνον.

Αλλ' όμως η βραδύτης αύτη υπήρξεν υπό πολλές επόψεις ευτυχής. Πρώτον το έδαφος είχε προπαρασκευασθή καταλλήλως υπό του Blaquièrre, όστις δια του Report of the present state of the Greek federation, υποβληθέντος τη 23η Σεπτεμβρίου εις το Greek Committee, είχε ζωγραφήση δια ροδίνων χρωμάτων τα εν Ελλάδι και διαθέση λίαν ευνοϊκώς την κοινήν γνώμην. Δεύτερον η Αγγλία διήρχετο τότε ένα εκ των κερδοσκοπικών εκείνων πυρετών, οίτινες περιοδικώς αναφαινόμενοι ωθούνσι τον κόσμον του Άστεως εις τας μάλλον επισφαλείς επιχειρήσεις (26).

Η κερδοσκοπική περίοδος, ήτις ήρξατο αναπτυσσομένη μεσούντος του 1823, και ην περιεγράψαμεν αλλαχού δια μακρών (27), ιδιάζον χαρακτηριστικών έχει την ακράτητον ροπήν προς δάνεια ξένων κρατών (28) και δη κρατών μη επισήμως ανεγνωρισμένων, οία ήσαν λ. χ. τότε η Βρασιλία, η Χιλή, η Κολομβία κτλ. Δάνειον λοιπόν συναπτόμενον υπό λαού, ου τα κατορθώματα ελάμπρυνε και απaráμιλλος προπατορική αίγλη, δεν ήτο δυνατόν ή να στεφθή υπό πλήρους επιτυχίας.

Πράγματι όχι μόνον το υπό της επισήμου Ελληνικής κυβερνήσεως συναπτόμενον δάνειον ήτο εκδεδομένον τη 21 Φεβρουαρίου, ήτοι μόλις 25 ημέρας μετά την άφιξιν των Ελλήνων πληρεξουσίων (29), αλλά και, εν μέσω του υπέρ της Ελληνικής υποθέσεως ενθουσιασμού και της κερδοσκοπικής μανίας, ευρίσκοντο εν Αγγλία, ιδιώται πρόθυμοι να

συνάψωσι μετά τινων ελληνίδων επαρχιών (της Κύπρου, της Ηπείρου κτλ.), έτι και σήμερον αλυτρώτων, δάνεια πληρωτέα άμα τη απελευθερώσει αυτών.

Προς τούτοις δε σχετικώς προς την σύναψιν του επισήμου, ούτως ειπείν, δανείου επετυγχάνοντο όροι πολύ ευνοϊκώτεροι εκείνων, ους προδιέγραφον αι οδηγίαι του Μαυροκορδάτου.

Τω όντι κατά τας οδηγίας ταύτας α') το κεφάλαιον του δανείου, ορισθέν κατ' αρχήν εις τέσσαρα εκατομμύρια ταλλήρων, ηδύνατο να καταβιβασθή εις έν μόνον (30) β') διορία της αποσβέσεως ωρίζετο από δέκα μέχρις είκοσιν ετών, και γ') ο τόκος από 6 – 8%

Οι δε αντιπρόσωποι επέτυχον α') κεφάλαιον 800,000 Λ. Σ., ήτοι το αρχικώς ορισθέν κεφάλαιον β') διορίαν τριάκοντα και έξ ετών, του δανείου αποσβεννυμένου χρεωλυτικώς, διά χρεωλυσίου 1 %. γ') τόκον 5 %. Επίσης επετεύχθησαν λίαν ευνοϊκοί όροι ως προς την προμήθειαν και τα δια την αποστολήν ασφάλιστρα (31). Τέλος το δάνειον εξεδόθη προς 59 % της ονοματικής αξίας, ήτοι υφ' ους όρους περίπου προέβλεπεν η Ελληνική κυβέρνησις (32).

Ως εγγύησις εδίδοντο διά μεν την πληρωμήν των τόκων πάντα τα δημόσια έσοδα, διά δε την πληρωμήν του κεφαλαίου πάντα τα εθνικά κτήματα (33). – Εκρατούντο δ' εκ του κεφαλαίου και ποσά ικανά όπως εξασφαλισθή η πληρωμή των τόκων κατά τα δύο πρώτα έτη.

Και ταύτα μεν περί της εκδόσεως του α' εξωτερικού ημών δανείου· ίδωμεν δε νυν τα κατά την αποστολήν και εξετάσωμεν την χρήσιν των εξ αυτού προελθόντων χρημάτων.

Το δάνειον των 800,000, ούτινος την έκδοσιν είχαν αναλάβη οι κ. κ. Loughman, O'brien, Ellice και Σα, εξεδόθη, ως ήδη γνωστόν, προς 59 %, το πραγματικώς άρα δανεισθέν ποσόν ανέρχεται εις 472,000 Λ. Αλλ' εκ τούτων οι εκδίδοντες τραπεζίται εκράτησαν διά τόκους δύο ετών προκαταβλητέους 80,000 Λ., διά χρεώλυτρα επίσης δύο ετών 16,000 Λ., διά προμήθειαν επί της πληρωμής των τόκων, προς 2/5 %, 3,200 Λ., ήτοι εν όλω 123,000 Λ. Τούτων αφαιρεθεισών από του πραγματικού κεφαλαίου των 472,000 εξεκαθαρίσθησαν οριστικώς 348,800 Λ.

Το ποσόν δεν ήτο ευτελές, το δε Greek committee, όπερ, αναλαβόν την ηθικήν ευθύνην του δανείου, ανέλαβε και τα της αποστολής αυτού, ήρχισε φοβούμενον μήπως δεν εκπληρωθή ο προορισμός των μετά τόσων κόπων πορισθέντων χρημάτων, και τούτο, τοσούτω μάλλον, καθ' όσον τα πάντα εν Ελλάδι ήσαν ανάστατα (34). Ωρίσθη λοιπόν όπως τα χρήματα, στελλόμενα προς τον εν Ζακύνθω Καίσαρα Λογοθέτην εντόπιον και τον εκεί άγγλον έμπορον Σ. Βαρφ, μη δίδονται παρ' αυτών τη Ελληνική κυβερνήσει, ειμή τη συναινέσει του Βύρωνος, του συνταγματάρχου Στάνχωπ και του Λαζάρου Κουντουριώτου.

Εκ της διαταγής ταύτης επήγασαν πολλάί βραδύτητες, διότι, θανόντος εν τω μεταξύ του Βύρωνος, ούτινος απητείτο η συγκατάθεσις, εδέησε να ζητηθώσι νέαι οδηγίαι εκ Λονδίνου. Αι δε αναβολαί αύται ολίγου δειν προεκάλεσαν καταστροφήν ως εκ της επαπειλουμένης επεμβάσεως του επί των Ιονίων νήσων Άγγλου αρμοστού (35). Τέλος όμως έφθασαν νέαι οδηγίαι και παρεδόθησαν τη Ελληνική κυβερνήσει περίπου 308,000 Λ. εις μετρητά και 11,900 Λ. εις πολεμεφόδια, μεινασών εν Λονδίνω των υπολοίπων 28,100 Λ.

Δυστυχώς αι μετά τόσων περιπετειών κομισθείσαι 308,000 Λ., καθώς και σχεδόν όλα τα εκ του δευτέρου δανείου, περί ου εντός ολίγου, εκκαθαρισθέντα και εις Ελλάδα μεταβιβασθέντα, αφιερώθησαν όχι εις τον υπέρ ελευθερίας, αλλ' εις τον υπέρ ηγεμονίας και πρωτείων αγώνα, εχρησίμευσαν δε μόνον όπως περατωθώσιν οι εμφύλιοι πόλεμοι, ους αυτά ταύτα τα δάνεια κατά μέγα μέρος προεκάλεσαν (36).

Την απαισίαν ταύτην χρήσιν των Αγγλικών χρημάτων μαρτυρούσι πάντες σχεδόν οι ιστορικοί (37), περιγράφει δε μετά πλείστων λεπτομερειών και προφανούς χαιρεκακίας ο Finlay, όστις κατηγορεί τα μέλη του εκτελεστικού ως εξοδεύσαντα τα χρήματα μετ' ατιμίας και αφροσύνης, τους κυριοτέρους οπλαρχηγούς ως δωροδοκουμένους όπως επιτεθώσι κατά των συμπατριωτών αυτών, και τα μέλη του νομοθετικού ως καταναλώσαντα ουχί μικρά

ποσά εν συντροφία πολυαρίθμων πολιτικών οπαδών, πομπωδώς ονομαζομένων δημοσίων υπαλλήλων.

Προς επίρρωσιν των κατηγοριών αυτού ο Finlay αφιερώνει επτά ολοκλήρους σελίδας μαρτυριών (38), όταν όμως αναγκάζεται να περιγράψει την υπό Άγγλων και Αμερικανών αθλίαν χρήσιν του β' δανείου, περιορίζεται εις τρεις γραμμάς. Τον περίεργον τούτον τρόπον του ιστορείν κατακρίνει ο Γερβίνος λέγων (39):

«Ο Finlay, περιγράφων λεπτομερώς τον τρόπον καθ' ον η Ελληνική κυβέρνησις εσπατάλησε τα δάνεια, ευρίσκει μεγάλην ευχαρίστησιν επιμένων εις μακράν σειράν κατηγοριών, εξ ων ουδεμία σχεδόν είναι εσταθμισμένη μετά δικαιοσύνης, αλλ' αίτινες, και ορθαί εάν ήσαν, θα επέρριπτον επί λαού πτωχών *κλεφτών*, θαμβωθέντων υπό της αιφνίδιου κτήσεως πλούτου, πολύ μικροτέραν ατιμίαν εκείνης, δι' ης εκαλύφθησαν έθνη, άτινα, καταλεγόμενα μεταξύ των πλουσιωτέρων και των μάλλον πεπολιτισμένων, έκλεπτον τους κλέπτας εκείνους κατ' αυτήν την στιγμήν της αγωνίας των».

Την ορθότητα των παρατηρήσεων του Γερβίνου θα κατανοήσωμεν κάλλιον μελετώντες τα κατά το δεύτερον δάνειον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Έκδοσις και Χρήσις β' δανείου

Η ευτυχής έκδοσις του πρώτου δανείου και η αυξομένη διά την Ελλάδα ανάγκη εκτάκτων πόρων έπεισαν τους πληρεξουσίους ότι ηδύνατο να εκδοθή εν Ευρώπη και δεύτερον δάνειον μεγαλείτερον του πρώτου. Την ιδέαν ταύτην, ανακοινωθείσαν από της 27ης Μαρτίου 1824, ησπάσθη μετά τινας δισταγμούς (40) η Ελληνική κυβέρνησις και η Ελληνική βουλή, αίτινες έβλεπον επικείμενον τον εξ Αιγύπτου κίνδυνον, χωρίς να δύνανται να λάβωσι τα κατάλληλα μέτρα, όπως αντιμετωπίσωσιν αυτόν. Όθεν το μεν Βουλευτικόν έσπευσεν από της 31ης Ιουλίου 1824 να ψηφίση την σύναψιν δανείου 15 εκατομμυρίων ταλλήρων, η δε κυβέρνησις, ή το Εκτελεστικόν, όπως εκκαλείτο τότε, επεφόρτισε την 14ην Αυγούστου τους Ορλάνδον, Λουριώτην και Ζαΐμην να διαπραγματευθώσι το δάνειον τούτο όπου και όπως ήθελον δυνηθή (41).

Οι πληρεξούσιοι (ή μάλλον οι δυο πρώτοι εξ αυτών, διότι ο Ζαΐμης, ούτινος οι συγγενείς μετείχον του κατά της Κυβερνήσεως αγώνος, ταχέως ανεκλήθη (42)), ήρξαντο αμέσως διαπραγματεύσεων και εν Παρισίοις και εν Λονδίνω, τυχόντες προθύμου υποδοχής εν αμφοτέραις ταύταις ταις αγοραίς. Μετά μακράς δε συζητήσεως προετιμήθησαν αι προτάσεις των εν Λονδίνω τραπεζιτών, καθ' ότι ούτοι προσήνεγκον 50 εκατομμύρια, εν ώ η προσφορά των Γάλλων δεν υπερέβη ποτέ τα 10 εκατομμύρια σταθερά (fermes) και 10 εκατομμύρια προαιρετικά (facultatifs) (43). Δεν συνεδυσάθησαν δε αι δύο προσφοραί, διότι οι Άγγλοι τραπεζίται απέκλειον κατ' αρχήν παν άλλο δάνειον (44).

Το εν Λονδίνω δάνειον ανέλαβον οι αδελφοί Ρικάρδοι. Συνίστατο δε τούτο εξ ονομαστικού κεφαλαίου 2 εκατομμυρίων Λ. Σ., διηρημένου εις 200,000 ομολογιών 100 Λ. εκάστης. Αι ομολογίαι αύται εξεδίδοντο προς 55 1/2 της ονομαστικής αυτών αξίας, απέφερον δηλαδή 1,100,000 Λ. καθάρων. Αλλ' εκ του ποσού τούτου, κατά το συμβόλαιον το υπογραφέν την 7ην Φεβρουαρίου 1825, εκρατούντο υπό των εκδόντων τραπεζιτών.

α') διά τόκους των δύο πρώτων ετών	ΛΣ 200,000
β') διά χρεώλυτρον ενός έτους προς 1%	20
γ') διά προμήθειαν πλήρωμής τόκων 2% επί των τόκων	4
δ') διά προμήθειαν, μεσιτείαν και έξοδα συνολογήσεως 3 % εφάπαξ	60
Σύνολον	ΛΣ 284,000

Έμελλον συνεπώς να εκκαθαρισθώσι τελικώς μόνον 816,000 Λίραι. Ομολογητέον όμως εξ άλλου, ότι η εξασφάλισις εις τους δανειστάς τόκων δύο ετών, προστιθεμένη εις την εισέτι κρατούσαν μανίαν των κερδοσκοπιών και εις την σταθεράν στάσιν των ομολογιών του πρώτου δανείου (45), συνέτεινεν ουκ ολίγον όπως η έκδοσις στεφθή υπό πλήρους επιτυχίας, καλυφθέντος του νέου δανείου πλέον ή δις (46).

Δυστυχώς η λαμπρά αύτη επιτυχία έμελλε να καταλήξη εις αθλίαν καταστροφήν. Οι Έλληνες αντιπρόσωποι (47), δυνηθέντες άνευ του Greek Committee να συνάψωσι δάνειον, απέφυγον τον υπό τινας φορτικόν αλλ' υπό πλείστας επόψεις χρησιμώτατον αυτού έλεγchon. Εστερήθησαν δ' ούτω της συνδρομής ανδρών, οίτινες, αναλαμβάνοντες την ηθικήν ευθύνην ενός δανείου, καθήκον αυτών ηγούντο να καταβάλωσι πάσαν φροντίδα, όπως το δάνειον τούτο δαπανηθή προς ον σκοπόν συνωμολογήθη. Προς τούτοις αποφυγόντες την κηδεμονίαν του φιλελληνικού κοιμητάτου, ο Ορλάνδος και ο Λουριώτης δεν ηδυνήθησαν να κρατήσωσι τουλάχιστον την ανεξαρτησίαν αυτών. Ευρισκόμενοι εις τόπον, εν ώ ηγνόουν τα πάντα, ησθάνθησαν ταχέως την ανάγκην αρωγών. Πρόχειροι τοιούτοι ανεφάνησαν οι εκδόντες τα

δάνεια Ρικάρδοι και οι φίλοι αυτών Ellice, Hobhouse και Burdett. Ταχέως δε οι αρωγοί ούτοι συνασπισθέντες και αποτελέσαντες, κατά τον χαρακτηρισμόν του Times, *τετραρχίαν* (48) μετεβλήθησαν εις πανισχύρους κηδεμόνας, οίτινες διεχειρίσθησαν τα δανεισθέντα κατά βούλησιν, λησμονούντες έστιν ότε να συμβουλευόνται καν τους αντιπροσώπους της Ελλάδος.

Ήρχισαν τότε αι αφειδείς παραγγελίαι εις ναυπηγούς, η πρόσληψις περιφήμων στρατηγών και ναυάρχων, η αθρόα εξαγορά εν τω Χρηματιστήριω των προ ολίγου εκδοθεισών Ελληνικών ομολογιών, χωρίς ουδεμία μέριμνα να λαμβανήται, όπως σταλώσιν εις την πνέουσαν τα λοίσθια Ελλάδα είτε χρήματα είτε τουλάχιστον τα παραγγελθέντα πλοία. Και είχε μεν ορισθή προθεσμία διά την κατασκευήν και τον απόπλουν των πλοίων τούτων, η έλλειψις όμως ποινικής ρήτρας καθίστα την ορισθείσαν προθεσμίαν όλως θεωρητικήν και η ανάθεσις της κατασκευής των πλοίων είτε εις ασυνειδήτους Αμερικανούς είτε εις άνδρα στενάς προς τον Μεχεμέτ – Αλήν έχοντα σχέσεις καθίστα και την θεωρητικήν ταύτην εγγύησιν εντελώς κωμικήν.

Δικαίως άρα η σπουδαιότερα των αγγλικών εφημερίδων, ο Χρόνος, εις ον κυρίως οφείλεται η αποκάλυψις των κατά την χρήσιν των δανείων διαπραχθέντων οργίων (49), ηδυνήθη να γράψη εν κυρίω άρθρω (50): Το Ελληνικόν δάνειον υπέστη την τύχην του ανδρός, όστις μεταβαίνων από Ιερουσαλήμ εις Ιεριχώ έπεσεν εις χείρας ληστών, δεν εύρεν όμως τον καλόν Σαμαρείτην ... Η Ελλάς απώλεσε πάντα τα πλεονεκτήματα, όσα εκ του δανείου προσεδόκα. Η ελληνική υπόθεσις προεδόθη, και προεδόθη εν Αγγλία, θα εθριάμβευε σήμεραν άνευ της Αγγλίας και του αγγλικού Χρηματιστηρίου».

Θα είχομεν δικαίωμα να δειχθώμεν έτι αυστηρότεροι διά τας εν Αγγλία γενομένας καταχρήσεις (51), εάν η χρήσις των ολίγων εν Ελλάδι κοιμισθέντων χρημάτων δεν ήγεν ημάς εις το λυπηρόν συμπέρασμα, ότι και άνευ του αγγλικού χρηματιστηρίου ηδύνατο να προδοθή η ελληνική υπόθεσις. Ήρκουν προς τούτο άνδρες τινές, έτοιμοι να θυσιάσωσι διά την πατρίδα τα πάντα εκτός των προσωπικών αυτών παθών.

Πλην, δύναται τις να είπη, ανεξαρτήτως των εν Αγγλία κερδοσκοπών και των εν Ελλάδι ηγετών, υπήρχον εν Λονδίνω αντιπρόσωποι της Ελλάδος. Τις άρά γε υπήρξεν η στάσις τούτων; Την στάσιν και τας ευθύνas του Ορλάνδου και του Λουριώτη, στάσιν τοσάκις παρεξηγηθείσαν και ευθύνας τοσούτον εξογκωθείσας, ώστε να επιρριφθώσιν επί των δύο τούτων ανδρών αι μεγαλείτεροι εθνικάί καταστροφαι, περιγράφει και ορίζει ο Γερβίνος, όστις ελαχίστας πλην αρίστας σελίδας αφιέρωσεν εις τα δάνεια της επαναστάσεως (52): «Οι αντιπρόσωποι Ορλάνδος και Λουριώτης υπέβαλον παραστάσεις, αλλ' απεπέμφθησαν αγερώχως. Πολύ εστενοχωρημένοι ως προς την τηρητέαν στάσιν, στερούμενοι ωρισμένων οδηγιών, λαμβάνοντες πανταχόθεν αντιφατικές συμβουλάς, μη συμφωνούντες προς αλλήλους, οτέ μεν φιλύποπτοι και επιφυλακτικοί προς τους φίλους, οτέ δε ασύνετοι και πλήρεις εμπιστοσύνης προς τους εχθρούς, αήθεις εις παγκόσμιον αγοράν ως την του Λονδίνου, αγνοούντες εντελώς τι ήσαν οι Άγγλοι κερδοσκόποι (stock – jobbers), δεν ηδυνήθησαν ν' αντιστώσιν εις τα τεχνάσματα των αναιδών εκείνων τραπεζιτών».

Αλλ' είναι νυν καιρός να έλθωμεν εις τα καθ' έκαστα της χρήσεως του β' δανείου.

Το δάνειον τούτο εκδοθέν, ως είπομεν, προς 55 1/2 % απέφερεν 1,100,000 Λ. Προς τούτοις οι πληρεξούσιοι έσχον εις την διάθεσίν των α') το υπόλοιπον του δανείου του 1824 ήτοι 18,100 Λ. (53) β') 2,200 Λ., προϊόν εράνου γενομένου εν Καλκούτη των Ινδιών υπό των εκεί Ελλήνων (54) γ') 10,500 Λ. τόκους εξαγορασθεισών ομολογιών του α' και του β' δανείου. (55)

Η Ελληνική κυβέρνησις διέθετε λοιπόν θεωρητικώς εν Λονδίνω 1,150,800 Λ. ή 28,770,000 φράγκων, ποσόν ανέλπιστον διά κράτος μη ανεγνωρισμένον και τρέχον καθημερινώς τον κίνδυνον να εξαφανισθή.

Η χρήσις του ποσού τούτου δύναται να διαιρεθή εις τρεις παραγράφους:

α') Εις ποσά αφιερωθέντα εν τω χρηματιστηρίω του Λονδίνου προς έκδοσιν, υπηρεσίαν και απόσβεσιν των δανείων. – Τα ποσά τούτα ανέρχονται εις 496,220 Λ. ήτοι σχεδόν εις το ήμισυ του όλου διαθεσίμου ποσού.

β') Εις ποσά αφιερωθέντα εν τε τη Αγγλία και ταις Ηνωμέναις Πολιτείαις προς στρατιωτικάς και ναυτικάς προπαρασκευάς. – Εκ των χρημάτων τούτων 392,600 Λ. ουδεμίαν σχεδόν ωφέλειαν ηρύσθη η Ελλάς.

γ') Εις χρήματα περιελθόντα εις τας χείρας της Ελληνικής κυβερνήσεως ή χρησιμεύσαντα εις πληρωμήν συναλλαγμάτων αυτής, το όλον 232,558 Λ.

Τα τρία τούτα κεφάλαια συμποσούνται εις 1,121,778 Λ. Αι υπόλοιποι 28,880 εχρησίμευσαν εις κάλυψιν των εξόδων των πληρεξουσίων και άλλων τινών δαπανών.

Εξετάσωμεν τα τρία τούτα κεφάλαια διαδοχικώς.

Χρήσις β' δανείου

Παρ. Α'. Ποσά διατεθέντα εν τω χρηματιστηρίω του Λονδίνου.

Υπό τον τίτλον τούτον συμπεριλαμβάνονται:

α') Οι κρατηθέντες τόκοι δύο ετών και το χρεωλύσιον ενός έτους, ήτοι 220,000, καθώς και η προμήθεια των εκδοτών Ρικάρδων, η ανερχομένη, ως γνωρίζομεν, εις 64,000 (3 % επί του ονομαστικού κεφαλαίου 2 % επί των πληρωμένων τόκων).

β') 212,20 Λ. αφιερωθείσαι εις εξαγοράν ομολογιών.

Και καθ' όσον μεν αφορά εις τα πρώτα ποσά, δεν δύναμαι να προβάλω πολλές αντιρήσεις. Ανάλογοι τόκοι ετέθησαν κατά μέρος κατά την έκδοσιν του α' δανείου. Επίσης η προμήθεια των Ρικάρδων, ήτις τοσαύτας εξήγειρε διαμαρτυρίας (56), δεν πρέπει να θεωρηθή ως υπερβολική· ίσως μόνον έδει να περιοριστή εις δύο τοις εκατόν. Όταν όμως έρχηται τις εις το ζήτημα της εξαγοράς των ομολογιών, πάσα δικαιολογία παύει ούσα βάσιμος.

Πράγματι, η εξαγορά εγένετο το μεν δυνάμει της συμβάσεως, το δε δι' απλής πρωτοβουλίας της τετραρχίας.

Και δυνάμει του συμβολαίου του β' δανείου, η Ελλάς ώφειλε να εξαγοράση 250,000 λιρών ομολογίας του α' δανείου, και τούτο ίνα υπερτιμηθώσι τα Ελληνικά χρεώγραφα και εδραιωθή η πίστις του Ελληνικού κράτους. – Εις την τρέχουσαν τιμήν της αγοράς εξαγοράσθησαν ομολογίαί ονομαστικής αξίας 250,000 Λ. αντί 113,200 Λ.

Νυν είνε προφανές ότι τοιαύτη επιχείρησις ήτο θεωρητικώς μόνον ορθή. Πρώτον, διότι, ότε εγένετο η σύμβασις, αι ομολογίαί του α' δανείου ετιμώντο προς 60 % (57) της ονομαστικής αυτών αξίας, και ήτο συνεπώς αυτόχρημα μωρία να εκδίδη τις ομολογίας προς 55 1/2, διά να αγοράζη τοιαύτας προς 60. Δεύτερον, διότι ο όρος ούτος ήτο εντελώς περιττός διά να επιτύχη το β' δάνειον, άτε αρκούντων των άλλων δελεασμάτων. Τρίτον, όπερ και κύριον, διότι η Ελλάς είχε χρείαν αμέσου επικουρίας, και ηδύνατο να αναβάλη μέχρι της απελευθερώσεως την μέριμναν περί αποσβέσεως του δημοσίου αυτής χρέους. Ανάγκη λοιπόν να παραδεχθώμεν, ότι η εξαγορά τοσούτων ομολογιών ωρίσθη εν τη συμβάσει μόνον και μόνον διότι εδίδετο ούτω πως εις τους εντεταλμένους την εξαγοράν Ρικάρδους αφορμή νέων μεσιτειών.

Το σκάνδαλον επηυξήθη έτι μάλλον ότε, ανεξαρτήτως του συμβολαίου, η τετραμελής επιτροπή, η αποσπάσασα από των χαλαρών χειρών των Ελλήνων αντιπροσώπων την διαχείρισιν του δανείου, απεφάσισε να προβή εις νέας εξαγοράς, αφιέρωσε δε εις τον σκοπόν τούτον 99,020 λιρών (58).

Η δοθείσα δικαιολογία ήτο ότι επεδιώκετο τοιουτοτρόπως η αναχαίτισις της εκπτώσεως των ελληνικών αξιών. Δοθέντος όμως ότι η έκπτωσης αύτη ωφείλετο ουχί εις την πληθώραν των Ελληνικών χρεογράφων, αλλ' εις την επαπειλούσαν την Ελλάδα καταστροφήν, ήτο πράγματι παράλογον να θέλη τις ν' αναχαιτίση την κατάπτωσιν τούτην αποστερών την Ελλάδα των μόνων μέσων, δι' ων η καταστροφή αυτής ηδύνατο ν' αποτραπή.

Η αλήθεια δε είναι ότι η περί ης ο λόγος εξήγησις ουχί μόνον βάσιμος δεν ήτο, αλλ' ούτε καν εδίδετο καλή τη πίστει. Επεδιώκοντο πάντοτε αι μεσιτεΐαι, ιδίως δε η ανύψωσις της αξίας των μετοχών, αίτινες ήσαν εις χείρας των κ. κ. Ρικάρδων και των φίλων αυτών. Ούτοι, ζημιούμενοι διά της εκπτώσεως των ομολογιών, ουχί μόνον ηξίουσαν ν' αναβιβασθή τεχνητώς η τιμή αυτών (59), αλλά, και ότε τούτο απεδείχθη ανεπαρκές, επέτυχον την εξαγοράν αυτών εις τιμήν πλέον ή τριπλασίαν της τρεχούσης (60).

Παρ. Β'. Χρήματα δαπανηθέντα εις στρατιωτικάς και ναυτικάς παρασκευάς.

Η β' αύτη παράγραφος απορροφήσασα 392,000 Λ. δύναται να υποδιαιρεθής εις τρία τμήματα:

I Προμήθ. όπλων, πολεμφοδ. και καννονίων	=	77,000 Λ.
II. Κατασκευήν πλοίων εν Αγγλία και διοργάνωσιν του επικουρικού σώματος υπό τον Cochrane	=	160,000 Λ.
III. Κατασκευήν φρεγατών εν Αμερική	=	155,600 Λ.
		-
		392,600 Λ.

Εξετάσωμεν τα τρία ταύτα ζητήματα, ολίγα μέν τινα λέγοντες περί του πρώτου, διεξοδικώτερον δε πραγματευόμενοι περί των ετέρων δύο.

I. Προμήθεια όπλων, καννονίων και πολεμφοδίων.

Το τμήμα τούτο διαιρείται εις δύο κύρια κονδύλια: την προμήθειαν των όπλων και των πολεμφοδίων, ήτοι 57,000 Λ. και την αγοράν καννονίων, άτινα εστοίχισαν 20,000 λιρών.

Η προμήθεια των όπλων εγένετο εν Αγγλία και δεν παρουσιάζει διά το περιορισμένον θέμα ημών ιδιάζον ενδιαφέρον (61).

Η αγορά των καννονίων εγένετο κατά διαταγήν της κυβερνήσεως, ήτις ήθελεν αφ' ενός μεν ν' ανακαινίση τον οπλισμόν των φρουρίων, αφ' ετέρου δε να οπλίση τον υπάρχοντα στόλον. Προς τούτο επεζητείτο η ανταλλαγή των *ορειχαλκίνων καννονίων* των ελληνικών φρουρίων, ιδίως των του Ναυπλίου, προς *σιδηρά τοιαύτα* (62) εξ άλλου διά τον οπλισμόν του στόλου διετάσσετο η αγορά ογδοήκοντα *ζευγαρίων καννονίων σιδηρών*.

Η επιτροπή, κατόπιν διαφόρων επεισοδίων, άτινα παραλείπομεν (63), δεν ηδυνήθη να εκτελέση ειμή την δευτέραν των διαταγών τούτων. Πλην και αυτά τα αγορασθέντα καννόνια δεν έφθασαν πάντα εις Ελλάδα.

II. Κατασκευή ατμοπλοίων εν Αγγλία. Εμφάνισις του Cochrane.

Άμα σχεδόν τη ενάρξει του αγώνος, η ανάγκη ολίγων πολεμικών ατμοπλοίων εγένετο καταφανής. Πάντες έβλεπον ότι, καίτοι η Ελλάς δεν ήτο εις θέσιν διά πολλούς λόγους, ιδίως χρηματικούς, ν' αντιπαρατάξη επί μακρόν στόλον ίσον προς τον του Σουλτάνου, ηδύνατο εν τούτοις ν' αναδειχθή νικηφόρος, εάν το ποιόν ανεπλήρου τον αριθμόν. Ατμόπλοια, φέροντα λ. χ. καννόνια 64 λιτρών, ήσαν ικανά να επενέγκωσι την επιδιωκομένην ισορροπίαν, προσβάλλοντα εν καιρώ γαλήνης τον ακίνητον Οθωμανικόν στόλον, διακόπτοντα τας συγκοινωνίας και βοηθούντα παντοιοτρόπως τα πυρπολικά.

Τας εξ ατμήρους στόλου προκυπτούσας ωφελείας εξέθηκεν από του 1823 διά μακρού υπομνήματος, υποβληθέντος εις τον Βύρωνα, ο Frank Abney Hastings (64). Το μόνον δε κώλυμα εις την εκτέλεσιν του εν λόγω σχεδίου ήτο η έλλειψις επαρκών χρημάτων. Επομένως, ευθύς ως διά της συνάψεως των δανείων το κώλυμα τούτο ήρθη, η τε Ελληνική κυβέρνησις και η εν Λονδίνω επιτροπή σοβαρώς επελήφθησαν της συγκροτήσεως εν Αγγλία ατμοκινήτου οτολίσκου.

Δυστυχώς και εν τη περιστάσει ταύτη, μάλλον ή εν άλλη, ανεφάνη η αθλία επιρροή της τετραρχίας, η δε επιχείρησις, εφ' ης εβασίσθησαν τόσαι χρυσαί ελπίδες, κατέληξεν εις αηδή καταστροφήν.

Μόλις πράγματι απεφασίσθη η συγκρότησις του νέου στόλου, και πριν έτι περατωθώσιν αι διαπραγματεύσεις της συνάψεως του β' δανείου, ο γνωστός *φιλέλλην* και μέλος της τετραρχίας κ. Ellice προέτεινε να τω ανατεθή, αντί 10,000 Λ., η φροντίς της κατασκευής και οπλισμού μιας κορβέτας 400 τόννων, ήτις έμελλε να φέρη το όνομα *Καρτερία* και να υπαχθή εις τας διαταγάς του Hastings. Των προτάσεων αυτού γενομένων δεκτών, άμα τη εκδόσει του δανείου (65), ο κ. Ellice ανέθηκε την κατασκευήν της *Καρτερίας* εις τον ναυπηγόν Galloway, όστις ανέλαβε την υποχρέωσιν να παρασκευάσῃ το πλοίον μεθ' όλων των αναγκαίων διά πλουν εντός του Αυγούστου 1825. Αλλ' ο κ. Ellice δεν είχε φροντίση να ορίση εν τω συμβολαίω ποινικήν ρήτραν, ο ναυπηγός έφερε μυριάς αναβολάς (66) και η *Καρτερία* μετά πολλάς περιπετείας (67) έφθασεν εν Ελλάδι μόνον κατά Σεπτέμβριον του 1826. Αλλά και τότε, ως εκ της αθλίας αυτής καταστάσεως, δεν προσήνεγκε, καίτοι ο ηρωισμός του κυβερνήτου υπήρξε μέγας, ειμή ελαχίστας υπηρεσίας.

Αλλά τα της *Καρτερίας* είναι μικρά παραβαλλόμενα προς τα κατόπιν συμβάντα.

Ολίγον μετά την έκδοσιν του δανείου η τετραρχία, χωρίς καν να συμβουλευθή τους Έλληνας επιτρόπους (68), παρήγγειλεν εις τον αυτόν κ. Galloway πέντε ατμοκίνητα, παραδοτέα εντός τεσσάρων ή πέντε μηνών, αντί 110,000 Λ.

Ήτο βεβαίως πολύ φρονιμώτερον ν' αγορασθώσι πλοία έτοιμα και ευθυνότερον (69), τοσούτω μάλλον καθ' όσον η αποστολή του στολίσκου ήτο τα μάλιστα κατεπείγουσα (70) και ουδεμία βεβαιότης υπήρχεν ότι τα πλοία θα ώσι κατεσκευασμένα εντός του ωρισμένου χρόνου. Πράγματι, πλην του ότι και πάλιν παρημελήθη η καταχωρίσις εν τω συμβολαίω ποινικής ρήτρας, ο Galloway ήτο άξιος πολύ μικράς εμπιστοσύνης, καθ' ό έχων υιόν εν τη υπηρεσία του Μεχμέτ – Αλή, εν τη υπηρεσία δηλαδή εκείνου, εναντίον του οποίου ακριβώς εγίνοντο αι προπαρασκευαί (71).

Οπωσδήποτε η κατασκευή πέντε ατμοπλοίων απεφασίσθη. Ολίγω βραδύτερον αφίκετο εν Αγγλία ο Κόχραν, άρτι θαυματουργήσας εν Νοτίω Αμερική και εγκαταλείψας κατόπιν διαφωνίας την υπηρεσίαν της Βρασιλιανής κυβερνήσεως. Η τετραρχία εσκέφθη να προσλάβη αυτόν ως διοικητήν του ατμοκινήτου στόλου, και κατόπιν πολλών υποσχέσεων (72) έπεισε την ελληνικήν επιτροπήν, ην την φοράν ταύτην συνεβουλεύθη, να υπογράψῃ μετά του Κόχραν συμβόλαιον, δι' ου ούτος εχειροτονείτο *Νάυαρχος όλου του Επικουρικού στόλου* μετ' ευρείας δικαιοδοσίας (73) και αμοιβής χρηματικής Λ. 37,000 (74).

Ατυχώς η εκλογή του Κόχραν, ήτις εχαιρετίσθη απανταχού ως απαρχή βεβαίου θριάμβου, συνέτεινεν εις το να καταστώσιν άχρηστοι και αι εις τα πέντε ατμοκίνητα αφιερωθείσαι 113,000 Λ., αίτινες προστιθέμεναι εις τας 37,000, ας έλαβεν ο Κόχραν, ανήγαγον τα διά ναυτικάς προπαρασκευας εν Αγγλία ματαίως δαπανηθέντα χρήματα εις σύνολον 150,000 Λ. (75)

Ιδού δε πώς: Ο Κόχραν άριστος ναυτικός είχε το αμάρτημα να θεωρή εαυτόν μέγαν εφευρέτην. Κατώρθωσε δε να πείσῃ τους κ. κ. Hobhouse, Ricardo, Burdett και Ellice να εφαρμοσθή εις τα νέα πλοία νέον τι σύστημα μηχανών υπ' αυτού εφευρεθέν. Τοιαύτη πρότασις ήτο τοσούτω μάλλον απαράδεκτος, καθ' όσον η εφαρμογή των νέων μηχανών προϋπέθετε και μεγάλας τροποποιήσεις εις τα ήδη ημιτελή σκάφη. Εν τούτοις ο ατμήρης στολίσκος, η τελευταία ελπίς της Ελλάδος, εφάνη εις τους εν Λονδίνω τραπεζίτας ουχί απρόσφορον έδαφος διά πρωτοφανή πειράματα, και οι ναυπηγοί έλαβον διαταγάς να εκτελέσωσι πλοία και μηχανάς κατά τα σχέδια του Κόχραν.

Ποίον υπήρξε το αποτέλεσμα των πειραμάτων τούτων είναι γνωστόν εις τους οπωσδήποτε μελετήσαντας την ελληνικήν επανάστασιν (76).

Είχε παραγγελθή η κατασκευή πέντε ατμοκινήτων, δύο μεγάλων και τριών μικρών (77). Εκ των πρώτων το έν, η *Επιχείρησις*, κατώρθωσε ν' αποπλεύσῃ εκ Λονδίνου, αλλά μόλις εξήλθε του Ταμέσεως δεν ηδυνήθη ως εκ της εσφαλμένης κατασκευής να θαλασσοπορήσῃ και ολίγου δειν εβυθίζετο. Διασωθέν ως εκ θαύματος, υπό του παρατυχόντος Αγγλικού

πολεμικού Colombine, ερρυμουλκήθη εις Plymouth, όπου έμεινε σχεδόν δύο μήνας εις χείρας των ναυπηγών. Αφ' ου προσετέθησαν εις τα πλάγια μέρη του πλοίου παχύτατοι παγίδες και ηλλάγη το πηδάλιον, ηδυνήθη τέλος να πλεύση. Αφικόμενον δε εις Ελλάδα κατά Σεπτέμβριον του 1828 έμεινεν άχρηστον. Το δεύτερον των μεγάλων πλοίων, ο *Ακαταμάχητος*, εκάη επί του Ταμέσεως κατά τας δοκιμάς.

Εκ δε των τριών μικρών έν μόνον, αλλαγείσης της μηχανής, έφθασε τέλος εις Ελλάδα κατόπιν εορτής (78). Τα δύο άλλα μη δυνάμενα να πλεύσωσιν εσάπησαν εις τα πρόθυρα του Λονδίνου.

Ταύτα εν ολίγοις τα κατά τα εν Αγγλία ναυπηγηθέντα πλοία. Δεν είνε υπερβολή να είπη τις ότι, εάν αι εις κατασκευήν ατμοκινήτων αφιερωθείσαι 160,000 Λ. (4,000,000 φρ.) εχρησιμοποιούντο λυσιτελώς, άλλη ίσως θα ήτο η τύχη του αγώνος κατά το 1826. Έτι δ' ευμενεστέρα θα ήτο η τύχη των όπλων, εάν εις τα εν Αγγλία σκάνδαλα δεν προσετίθεντο και τα εν Αμερική συμβάντα, περί ων είναι νυν καιρός να ομιλήσωμεν.

III. Ναυπήγησις Φρεγατών εν Αμερική. – Αποστολή Κοντοσταύλου (79).

Η Ελληνική κυβέρνησις διά διατάγματος της 12/24 Αυγούστου 1824 είχεν επιφορτίση τους εν Λονδίνω αντιπροσώπους αυτής να προμηθευθώσιν ως τάχιστα 8 φρεγάτας 18 κανονίων εκάστην. Οι αντιπρόσωποι έκριναν δικαίως ότι αι φρεγάται αύται ηδύναντο εξαιρέτως να ευρεθώσιν εν ταις Ηνωμέναις Πολιτείαις, και απετάθησαν διά πληροφορίας προς τον κ. Βαγιάρδ, πρόεδρον του φιλελληνικού κοιμητηρίου και διευθυντήν του γνωστοτάτου ναυπηγικού καταστήματος Leroy, Bayard και Σα. Ο κ. Βαγιάρδ απήντησεν ότι φρεγάτα 50 κανονίων και 1500 τόννων, οίαι ήσαν αι των Ηνωμένων Πολιτειών, θα εστοίχιζεν ακριβώς 247,500 δολλ. (1,237,500 φρ.) (80) και ότι ήτο έτοιμος να εκτελέση τάχιστα τιαύτην παραγγελίαν.

Συνεπεία της προσφοράς ταύτης οι αντιπρόσωποι της Ελλάδος και η εν Λονδίνω τετραρχία έπεμψαν κατά Μάρτιον 1825 εις Νέαν Υόρκην τον Γάλλον στρατηγόν Lallemand (81), όπως συνεννοηθή μετά των κ. κ. Leroy Bavard και Σας. Ούτοι (82) ανέλαβον να κατασκευάσωσιν αντί του προρρηθέντος ποσού εις διάστημα έξι μηνών δύο φρεγάτας 50 κανονίων, προσθέτοντες ότι εντός του αυτού χρόνου θα κατεσκευάζοντο και έξι μικρότεραι φρεγάται, ούτως ώστε η παραγγελία των 8 φρεγατών η δοθείσα υπό της Ελληνικής κυβερνήσεως να εκτελεσθή κατά γράμμα.

Αλλ' αντί να εκτελέσωσι τας υποσχέσεις ταύτας οι Αμερικανοί ναυπηγοί περιωρίσθησαν μόνον εις την παραγγελίαν δύο φρεγατών και εις την αποστολήν συναλλαγματικών εις Λονδίνον.

Εν τούτοις, οι εν Αγγλία αντιπρόσωποι της Ελλάδος βλέποντες τον καιρόν παρερχόμενον, την αναχώρησιν των φρεγατών μη αναγγελλομένην και τους κ. κ. Leroy, Bayard και Σαν μη δίδοντας σημεία ζωής, έγραψαν προς τούτους διαπυνθανόμενοι, αλλά μόνην απάντησιν έλαβον νέαν αίτησιν χρημάτων. *Είχον ήδη σταλή 155,000 λιρών*. Οι αντιπρόσωποι τότε απελπίσαντες, έπεισαν τον εν Λονδίνω Χίον έμπορον Α. Κοντόσταυλον, άνδρα γνωστόν διά τον πατριωτισμόν και την τιμιότητα του, να μεταβή άκων εις Αμερικήν, όπως προσπαθήση να επιτύχη δάνειον προς αποπεράτωσιν των δύο φρεγατών ή τουλάχιστον όπως σώση την μίαν εξ αυτών θυσιάζων την άλλην (83).

Ο Κοντόσταυλος, αφικόμενος εις Νέαν Υόρκην κατ' Απρίλιον του 1826, ευρέθη προ καταστάσεως έτι χείρονος της προσδοκωμένης. Αι μεν φρεγάται πολύ απείχον του να ώσιν αποπερατωμένοι, οι δε κατασκευασταί εξήτουν διά την αποπεράτωσιν της μιας μόνον εξ αυτών και διά διαφόρους άλλας απαιτήσεις 396,090 δολλ. (84) Εν περιπτώσει δε μη πληρωμής ηπειλουν ότι θα επώλουν τας ημιτελείς φρεγάτας εις δημοπρασίαν (85). Δοθέντος δε ότι κατά την εποχήν εκείνην μία φρεγάτα και εν δίκροτον, παραγγελθέντα υπό της Κολομβίας και της Σουηδίας και πωληθέντα εις δημοπρασίαν, είχαν εκποιηθή εις ευτελεστάτας τιμάς (προς

70,000 και 32,200 δολλ.), υπήρχε πάσα πιθανότητα ότι η πώλησις των Ελληνικών πλοίων θα κατέληγεν εις παρομοίαν συμφοράν.

Τότε ο Κοντόσταυλος άπελπισ, ατελώς γνωρίζων την γλώσσαν της χώρας εν η ευρίσκετο, άγνωστος εν μέσω εμπορικού κόσμου εχθρικός διακειμένου προς αυτόν, εκτεθειμένος εις μυρίας διαβολάς (86), έλαβε την ευτυχή ιδέαν να μεταβή εις Ουασινγκτόνα και απευθυνθή εις την Αμερικανικήν κυβέρνησιν. Διά δε του καλού καγαθού κ. Edward Everett (87), μέλους του Κογκρέσσου, κατώρθωσε να παρουσιασθή εις τον πρόεδρον των Ηνωμένων Πολιτειών Adams και ν' αποκαλύψη εις αυτόν και εις τους υπουργούς του τα συμβάντα. Εν μέσω του ανεπτυγμένου και φιλελληνικού κύκλου της Ουασινγκτόνας, ο Χίος έμπορος εύρε τέλος συμπαθές ακροατήριον (88). Το τε εκτελεστικόν και το νομοθετικόν σώμα τοσούτον εσκανδαλίσθησαν μανθάνοντα τα εν Νέα Υόρκη διαπραττόμενα, ώστε δεν εδίστασαν να παραβώσι τας αρχάς της ουδετερότητος ερχόμενα επίκουρα τη Ελλάδι. Δώδεκα ημέρας μετά την άφιξιν του Κοντοσταύλου εις την πρωτεύουσαν, αι δύο Βουλαί εψήφισαν την αγοράν του ετέρου των ελληνικών πλοίων, επιτρέπουναι ούτως εις το άλλο να περατωθή και να εκπλεύση (89).

Αλλ' η υπόθεσις δεν έληξεν ενταύθα. Η Αμερικανική κυβέρνησις, άλλως τε πολύ δικαίως, έδιδε διά την μίαν των φρεγατών μόνον 250,000 δολλ., αι δε απαιτήσεις των κατασκευαστών ανήρχοντο, ως είδομεν, εις 396,000 δολλ. (90). Συνεπώς και αυτής της μιας φρεγάτας ο απόπλους καθίστατο αδύνατος. Προ τοιαύτης καταστάσεως ο Κοντόσταυλος, πολύ φρονίμως και επιτηδείως πολιτευόμενος, έπεισε πρώτον την κυβέρνησιν να μη προβή εις την αγοράν της μιας φρεγάτας, εάν το αντίτιμον αυτής δεν ήρκει όπως περατωθή, και αποπλεύση η άλλη, προς λύσιν δε των μετά των κατασκευαστών διαφορών προσέδραμεν εις αιρετοκρισίαν.

Αλλ' οι αιρετοκρίται, αντί να καταδικάσωσι τους κατασκευαστάς διά την ασύγγνωστον αυτών διαγωγήν (91), την πρόδηλον απάτην ην μετεχειρίσθησαν, όπως πείσωσι τους Έλληνας αντιπροσώπους ν' αναθέσωσιν αυτοίς την κατασκευήν των πλοίων, και τον τρόπον δι' ου παρεβίασαν την μίαν μετά την άλλην όλας αυτών τας υποχρεώσεις, περιωρίσθησαν να υποβιβάσωσι τας απαιτήσεις των κατασκευαστών από 396,090 εις 156,856 δολλ. Δικαίως άρα ο δικηγόρος της Ελλάδος Henry. D. Sedgwick είπεν εις τον πρόεδρον των αιρετοκριτών Jonas Pratt· «Κύριε, επράξατε παν ό,τι ηδύνασθε ίνα καταστρέψητε έν έθνος (την Ελλάδα) και ατιμάσητε έν άλλο (την Αμερικήν)» (92).

Οπωσδήποτε δ' όμως η απόφασις αύτη, κατά τα άλλα άδικος και επιζήμιος, έλυσε τουλάχιστον άκρως πολύπλοκον ζήτημα και επέτρεψεν εις το έθνος ν' αποκτήση έν τουλάχιστον νέον πλοίον. Πράγματι η φρεγάτα, *Ελλάς* επονομασθείσα, ηδυνήθη ν' αποπλεύση εξ Αμερικής και μετά πεντηκονθήμερον πλουν αφίκετο κατά Νοέμβριον του 1826 εις Ναύπλιον.

Το ευτυχές τούτο γεγονός, οφειλόμενον αποκλειστικώς εις τον ζήλον και την ευθυκρισίαν του Κοντοσταύλου, όστις και την ζωήν του αυτήν ερριψοκινδύνευσε κατά την επιστροφήν (93), εχαιρέτισε καταλλήλως η εν Αιγίνη Διοικητική Επιτροπή, επισήμως εκφράσασα εις τον Αλέξανδρον Κοντόσταυλον την ζωηράν ευγνωμοσύνην και τας εγκαρδίους ευχαριστίας του Ελληνικού έθνους (94). Είναι δ' όμως λυπηρόν να προσθέση τις, ότι πριν παρέλθωσιν ολίγα έτη, όχι μόνον πάσαι αι προς την πατρίδα υπηρεσίαι του ευγενούς Χίου (95) είχαν λησμονηθή, αλλά και ούτος είδε δηλητηριαζόμενον τον υπόλοιπον βίον του διά κακοβούλων νύξεων και παντοίων διαβολών (96).

Παρ. Γ'. Χρήματα περιελθόντα εις χείρας Ελληνικάς.

Εις το κεφάλαιον τούτο ανάγονται:

182,400 Λ.	σταλείσαι απ' ευθείας εις την Ελληνικήν κυβέρνησιν,	
13,108 Λ.	σταλείσαι εις Ελλάδα διὰ του Γόρδωνος,	
3,350 Λ.	σταλείσαι διὰ του Γεροστάθη προς βοήθειαν του Μεσολογγίου,	
33,700 Λ.	χρησιμεύσασαι εις πληρωμήν συναλλαγματικών της Ελληνικής κυβέρνησεως (97).	

Διέφυγε λοιπόν τους όνυχας των Άγγλων και Αμερικανών κερδοσκόπων εκ συνόλου 1,150,800 Λ., ποσόν 232,558, δηλαδή ποσόν μικρότερον των 308,000 Λ. του πρώτου δανείου (98). Ένθα αποδεικνύεται και πάλιν η μεταξύ του φιλελληνικού κοιμιάτου του αναλαβόντος την διαχείρισιν του πρώτου δανείου και της μετέπειτα τετραρχίας διαφορά. Δυστυχώς όμως η εν Ελλάδι γενομένη χρήσις και των χρημάτων του δανείου του 1824 και των απομεινारीων του δανείου του 1825 υπήρξεν η αυτή. Περιεγράψαμεν ήδη μετά της προς αμαρτήσαντας ήρωας οφειλομένης ευλαβείας την χρήσιν των πρώτων 308,000 Λ. (99)· είναι περιττόν δε να επαναλάβωμεν την αυτήν περιγραφήν διὰ τας άλλας 230,000. Διὰ να εννοήση τις όμως οποία υπήρξεν η ευθύνη των ανδρών ους αινιττόμεθα, αρκεί να είπωμεν ότι εκ των περισωθέντων πέντε εκατομμυρίων φράγκων η ιδιοτέλεια και τα εμφύλια πάθη δεν αφήκαν ούτε λεπτόν διὰ το Μεσολόγγιον, και ότι, ότε επήλθε τέλος η ανυπέρβλητος ανάγκη να δοθή ποιά τις βοήθεια εις την ηρωικήν εκείνην πόλιν, εδέησεν, ουδενός των λογάδων εμπνέοντος εμπιστοσύνην, να διαβιβασθώσι τα εν Λονδίνω υπολειπόμενα ψιχία του πλουσίου δείπνου (3,350 Λ.) δι' απλού αστού, του εν Κερκύρα ιδιωτεύοντος Γεροστάθη.

Συνοψίζοντες νυν τας τρεις παραγράφους, εις ας διηρέσαμεν την χρήσιν του β' δανείου, ευρίσκομεν ότι αύται αποτελούσι σύνολον 1,121,778 Λ. (00 1) Είδομεν αφ' ετέρου ότι οι επίτροποι έσχον εις την διάθεσιν αυτών ολικόν ποσόν 1,150,800 Λ.· μένει λοιπόν υπόλοιπον 29,022 Λ. Ποία χρήσις εγένετο του ποσού τούτου;

Πρώτον δι' αυτού εκαλύφθησαν τα έξοδα ταξειδίου και τριετούς εν Ευρώπη διαμονής των διαφόρου επιτρόπων, ήτοι 11,600 Λ.

Δεύτερον επληρώθησαν διάφορα μεγάλα (101) και μικρά έξοδα (102) και εκαλύφθησαν μερικάί ζημίαι (103).

Τρίτον έμεινεν υπόλοιπον εις χείρας των πληρεξουσίων Ορλάνδου και Λουριώτη. Η εξακρίβωσις του υπολοίπου τούτου έδωκε μεν κατ' αρχάς αφορμήν εις πλείστας λογομαχίας μεταξύ των δύο πληρεξουσίων και του μετέπειτα διορισθέντος τοιούτου Σπανιολάκη, κατέληξε δε βραδύτερον εις μακροτάτην δίκην, ήτις περιέπλεξεν εις βαθμόν απίστευτον την υπόθεσιν, και ης η εξέτασις διαφεύγει εντελώς τον κύκλον της παρούσης μελέτης (104).

Ανασκοπούντες νυν τα κατά το δεύτερον δάνειον δυνάμεθα να είπωμεν:

α'. Ότι ένεκα της κακής πίστεως των εν Λονδίνω τραπεζιτών και της απειρίας ή της ακηδίας των Ελλήνων πληρεξουσίων μεγάλα ποσά, άτινα έπρεπε να σταλώσι κατεπειγόντως εις Ελλάδα, έμειναν εν Αγγλία, χρησιμεύσαντα μόνον εις το να προμηθεύσωσιν εις τους κ. κ. Ρικάρδους και συντροφίαν μεσιτικά και μέσον απαλλαγής εις καλήν τιμήν των ελληνικών ομολογιών, ας ούτοι είχαν.

β'. Ότι τα σπουδαία ποσά, τα αφιερωθέντα εις συγκρότησιν αξιομάχου στόλου, εδαπανήθησαν ματαίως, καθ' ότι και αυτά τα περατωθέντα πλοία αφίκοντο ότε ήτο πλέον αργά.

γ'. Ότι ένεκα των τυφλών παθών των εν Ελλάδι τα πρώτα φερόντων, και αυτά τα λείψανα των δανείων καταναλώθηκαν εις εμφυλίους και όχι εις εθνικούς αγώνας (105).

Καταλήγων δε τις εις τοιαύτα συμπεράσματα αγανακτεί έτι μάλλον αναλογιζόμενος οποίοι ήσαν τότε οι κίνδυνοι, ους διέτρεχε το έθνος, και οποία υπήρξεν η χρήσις τοσούτων εκατομμυρίων.

Πρόχειρον δ' επιβεβαίωσιν τούτου παρουσιάζουσι και τα μέσα, εις ά ηναγκάσθη ταχέως να προσδράμη η προσωρινή κυβέρνησις προς διάσωσιν του Μεσολογγίου:

Τη 24η Δεκεμβρίου 1825, απεφάσιζε την έκδοσιν νέου δανείου ενός εκατομμυρίου διστηλών Ισπανικών. «Το δάνειον τούτο, έλεγεν η προκήρυξις (106), ν' ασφαλισθή με την εγγύησιν του έθνους, δηλαδή με την υποθήκην παντός είδους εθνικών κτημάτων εις οποιονδήποτε μέρος της ελληνικής επικρατείας. – Το δάνειον να γίνηται κατ' αναλογίαν των εν ταις επαρχίαις εθνικών κτημάτων και εκάστη συνδρομή (Souscription) να μη υπερβαίνει τα 100,000 τάλληρα. – Η υποθήκη να γίνηται, εις έκαστον ωρισμένον μέρος, διά δημοσίου κηρύγματος εις τον προσφέροντα τα περισσότερα. – Η διάρκεια του δανείου ορίζεται εις έξι έτη, μετά τα οποία η διοίκησις χρεωστεί να πληρώση το κεφάλαιον και τόκον 8 %, ειδέ μη να δίδη εις τον δανειστήν την εντελή κυριότητα. – Η καταβολή του δανείου να γίνηται το ήμισυ εις μετρητά, το δε άλλο ήμισυ εις εθνικάς ομολογίας ή εις οποιασδήποτε διαταγάς πληρωτέας από το ταμείον. – Ο δανειστής να καρπούται το υποθηκευμένον κτήμα, οφείλων μόνον ως πας ιδιοκτήτης να πληρώνη εις το δημόσιον την δεκάτην».

Του ιδιορρύθμου τούτου δανείου, αξίου δημοσιονομικού μουσείου, αποτυχόντος, ως ην επόμενον (107), η εν Επιδάυρω Εθνική Συνέλευσις έστρεψε τα βλέμματα αυτής προς τας Ιονίους νήσους, και τη 7η Απριλίου 1826 ανέθηκεν (108) εις τους κ. κ. Δ. Ρώμαν, Π. Δ. Στεφάνου και Κ. Δραγώναν την εξεύρεσιν εν Επτανήσω δανείου 100,000 ταλλήρων ισπανικών, προς βοήθειαν του Μεσολογγίου και κινητοποίησιν του στόλου (109). Δυστυχώς η κατάστασις ήτο τοιαύτη, ώστε παρ' όλην την ελευθερίαν, ήτις εδίδετο εις τους πληρεξουσίους (110), οι πράγματι φιλοπάτριδες εκείνοι άνδρες (111) ουδέν ηδυνήθησαν να πράξωσι και πεσόντος του Μεσολογγίου ανεφάνησαν έτι φαινότερον τα οικτρά αποτελέσματα της διαχειρίσεως των Αγγλικών δανείων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Διαρρύθμισις των Δανείων της Ανεξαρτησίας

Η διασπάθισις των δανείων της ανεξαρτησίας επόμενον ήτο να φέρη συν τοις άλλοις και την αναστολήν της υπηρεσίας αυτών. Η αναστολή αυτή παρετάθη επί εξήκοντα και πλέον έτη, καθ' όλον όμως το μακρόν τούτο διάστημα ουδέποτε η Ελλάς ηρνήθη, ως συχνάκις ελέχθη, τας υποχρεώσεις αυτής. Η Ελλάς απ' εναντίας επεζήτησεν επανειλημμένως να κανονίση τα του χρέους τούτου, ερχομένη εις συμβιβασμόν. Ως προς δε την απότισιν του ονοματικού κεφαλαίου, ουδ' αυτοί οι απαιτητικώτεροι των δανειστών ηξίουں αυτήν, αναλογιζόμενοι και τους ασθενείς πόρους του κράτους και την ελαχίστην ωφέλειαν, ην ηρύσθη τούτο εκ των δανείων, και κυρίως ότι η ελευθερωθείσα Ελλάς, καθ' ό άλλη ή η συνάψασα τα δάνεια, είχεν ίσως το δικαίωμα ν' απαρνηθή μέρος των υποχρεώσεων των κυβερνήσεων της επαναστάσεως, ή και απάσας.

Το τελευταίον τούτο απαιτεί τινας εξηγήσεις:

Τα δάνεια συνήφθησαν αρχικώς υπό συνελεύσεων, εν αις αντεπροσωπεύοντο πολλάι επαρχίαι, συμμετασχούσαι της επαναστάσεως, αλλά μη ευτυχήσασαι ν' αποτινάξωσι τον ξένον ζυγόν (112). Ηρωτάτο άρα αν ήτο δίκαιον ν' αποτίση το Ελληνικόν Βασίλειον τα χρέη επαρχιών εισέτι Τουρκικών, και αν οι δανεισταί του 1824 και 1825 δεν έπρεπε να θεωρηθώσιν ως κερδοσκόποι εν μέρει μόνον επιτυχόντες. Πολλοί των ημετέρων προέβαλον το επιχείρημα τούτο (113) και εάν μεν νομικώς είχαν άδικον (114), πρακτικώς όμως αι αξιώσεις αυτών ήτο δύσκολον να παραγνωρισθώσιν (115).

Αλλά το ζήτημα παρουσιάζετο και άλλως. Ηδύνατό τις να ερωτήσει ουχί αν υπήρχε μονομερής, αλλ' αν υπήρχεν οιαδήποτε υποχρέωσις εκ μέρους του Ελληνικού κράτους προς τους δανειστάς του 1824 και 1825. Πράγματι προκύπτει το ερώτημα: αν δάνεια, συναφθέντα υπό επαναστατικής κυβερνήσεως μη ανεγνωρισμένης υπό ξένων κρατών, δύνανται να υποχρεώσωσι κράτος, όπερ συνεστάθη έτη τινά βραδύτερον.

Το ζήτημα γίνεται αμέσως γενικώτερον, η δε λύσις αυτού, καθ' ημάς τουλάχιστον, εύρηται εν τω εξής τύπω (formule), ον δίδει ο κ. Πολίτης, εν τω περισπουδάστω αυτού έργω, *Τα δάνεια των κρατών κατά το διεθνές δίκαιον* (116): «Ότε μία κυβέρνησις, νόμω ή βία, εγκαθίσταται εν τη αρχή, και γίνεται δεκτή ή τουλάχιστον ανεκτή υπό του έθνους, αντιπροσωπεύει την χώραν και υποχρεοί αυτήν διά των πράξεων, ας συνάπτει εν ονόματί της, αδιάφορον αν η κυβέρνησις αυτή είναι ή ου ανεγνωρισμένη διπλωματικώς υπό των άλλων Δυνάμεων».

Κατά την λύσιν ταύτην, ην θεωρούμεν ορθήν, αι πράξεις των κυβερνήσεων της επαναστάσεως εδέσμευον τω ελευθερωθέν ελληνικόν κράτος. Η δε λύσις αυτή επιβάλλεται τοσούτω μάλλον ενταύθα, καθ' όσον υπάρχει και λόγος ηθικός προφανής (117) επιρρωννύων τους νομικούς συλλογισμούς του κ. Πολίτου. Ουχ ήττον όμως το πράγμα μένει αμφισβητήσιμον (118), είναι δε μεγάλη τιμή διά την Ελλάδα, ότι ουδέποτε εξεμεταλλεύθη τας επί του ζητήματος τούτου αμφιβολίας, διά ν' αποκλείση τους δανειστάς αυτής.

Τουναντίον μάλιστα αρχήθεν αι Ελληνικαί κυβερνήσεις, αναγνωρίζουσai επισήμως τας υποχρεώσεις των, επεζήτησαν παντί σθένει ικανοποιητικόν δι' αμφοτέρα τα μέρη συμβιβασμόν.

Ούτως από της 8 Απριλίου 1827, η εν Τροιζήνι Εθνική Συνέλευσις εψήφισε την σύναψιν δανείου πέντε εκατομμυρίων διστήλων *πραγματικών*, ου η διαπραγμάτευσις ανετίθετο εις τον Κυβερνήτην. Το δε ψήφισμα δηλοί ρητώς, ότι το δάνειον τούτο θέλει συναφθή άνευ ζημίας των δύο προηγουμένων δανείων και θέλει μάλιστα συντελέση εις πληρωμήν των τόκων αυτών. Ολίγω βραδύτερον η εν Άργει Δ' Εθνική Συνέλευσις εθέσπιζε τη 26 Ιουλίου 1829, «Ότι η Κυβέρνησις θέλει ασχοληθή όσον το συντομώτερον εις το εξωτερικόν χρέος, έχουσα υπ' όψιν

το παρουσιασθέν σχέδιον περί αυτού του αντικειμένου. Βαίνουσα εις την δικαιοσύνην και την επιείκειαν θέλει προχωρήση εις συμβάσεις μεθ' όσων έχουσιν αποδεικτικά των δανείων του 1824 και 1825, προσπαθούσα να τελειώση αυτήν την διαπραγματεύσιν διά να λυτρωθώσιν εντίμως και το έθνος από το γενικόν χρέος του, και τα εθνικά κτήματα από του να είναι εις υποθήκην αυτού του χρέους (119)».

Το δε σχέδιον, ό αινίσσεται το ψήφισμα, έχει ως εξής:

Το Πανελλήνιον είχε αναθέση εις επιτροπήν, συγκειμένην από τον Ζωγράφον, τον Παπαδόπουλον και τον Κοντουμάν, την εξέτασιν της καταστάσεως των δανείων και την εξεύρεσιν σχεδίου προς απόσβεσιν αυτών.

Η επιτροπή εκείνη υπέβαλε την σχετικήν έκθεσιν τη 2 Απριλίου 1829. Εν τη εκθέσει ταύτη, μετά πλήρη ανάλυσιν της τότε καταστάσεως των χρεών, η επιτροπή εξετάζουσα το *μέγα πρόβλημα της αποσβέσεως* παρατηρεί ότι, ενώ αφ' ενός η προ 6 – 7 ετών επανάληψις της υπηρεσίας των δανείων είναι αδύνατος, αφ' ετέρου, εφ' όσον δεν εκτελείται η πληρωμή των τόκων, και η πίστις της Ελλάδος θέλει ελαττωθή και το χρέος αυτής γίνεται βαρύτερον.

Όθεν η εξεύρεσις συνδυασμού τινος επεβάλλετο. Πολλά δε σχέδια είχαν προταθή. Εκ τούτων το σπουδαιότερον συνίστατο α') εις το να εξαγορασθή ικανή ποσότης του χρέους προς 20 % περίπου· β') εις το να κηρυχθή το έν τρίτον του υπολοίπου χρέους *μόνιμον* (120) με τόκον 5 %, τα δε άλλα δύο τρίτα να εξοφληθώσι χωρίς τόκον και διά κληρώσεως, εις διάστημα 50 – 100 ετών, κατά το περί αναβαλλομένων χρεών σύστημα της Ολλανδίας.

Επί τούτοις η επιτροπή παρατηρεί ορθώς, ότι άνευ νέου δανείου δεν θα είναι δυνατή η εξαγορά ικανής ποσότητος μετοχών, εάν δε το νέον δάνειον συναφθή, αι ομολογίαι των προηγουμένων δανείων θα τιμώνται περισσότερον των 20 % της αρχικής αξίας.

Ως προς το β' μέρος του σχεδίου, η επιτροπή νομίζει ότι τούτο δεν πρέπει να ληφθή υπ' όψιν, διότι, πλην του ότι δι' αυτού αθετούνται αι υποσχέσεις της Ελλάδος, το σχέδιον τούτο δεν θα γίνη δεκτόν υπό των δανειστών. Εις αντικατάστασιν του απορριπτομένου η επιτροπή προτείνει νέον σύστημα αρκετά περίεργον: ήτοι αφ' ενός μεν να γίνη μετά των δανειστών συμβιβασμός, δι' ου η κυβέρνησις θα τοις πληρώνη 2 % του *πραγματικού κεφαλαίου*, αφ' ετέρου δε να δανεισθή η Ελληνική κυβέρνησις προς 5 % 444,960 Λ., ας να δανείση εις διαφόρους κοινότητας, επαρχίας και ευπολήπτους κτηματικούς προς 8 %. Δανείζουσα δε εις τόκον ανώτερον εκείνου, εφ' ώ εδανείσθη, η κυβέρνησις θα έχη καθαρόν ετήσιον εισόδημα 35,596 Λ., δι' ων θα δύναται να πληρώνη τον συμβατικόν τόκον των 2 % (ήτοι 25,052) και να εξαγοράζη εν τη αγορά ποσόν ομολογιών, όπερ θα βαίνει αυξανόμενον εφ' όσον διά του χρεωλυσίου το διά τους τόκους απαιτούμενον ποσόν θα βαίνει ελαττούμενον. Κατά μακροσκελείς και λεπτομερείς υπολογισμούς, τα δάνεια της επαναστάσεως θ' απεσβέννυντο τοιουτοτρόπως εντός 42 ετών.

Καθ' όσον αφορά δε εις την απόσβεσιν του νέου δανείου, η επιτροπή ολίγον εμερίμνα, ούσα πεπεισμένη ό,τι ως εκ των αδιακόπως αυξανομένων προσόδων του δημοσίου ταμείου, αυτή θα ήτο λίαν εύκολος.

Τοιούτον σχέδιον δεν χρήζει καν ανασκευής, παρατίθεται δ' ενταύθα απλώς χάριν αρχαιολογικής περιεργίας (121). Μετ' ολίγον χρόνον όμως προετείνετο σχέδιον πολύ σοβαρώτερον, το της αποσβέσεως των δανείων της ανεξαρτησίας διά παραχωρήσεως εις τους δανειστάς μέρους των εθνικών κτημάτων της Γαστούνης (122). Τοιαύτη δε λύσις, ην παρεδέχθη κατ' αρχήν και η εν Προνοία *κατ' επανάληψιν* δ' εθνική συνέλευσις (123), ήθελεν είναι η ευτυχεστέρα πασών, καθ' όσον αι μεν εθνικά γαίαι ήσαν τότε τόσοσιν άφθονοι, ώστε ο συμβιβασμός δεν θα εστοίχιζε σχεδόν τίποτε εις την Ελλάδα, η δε ενδεχομένη άφιξις ολίγων ξένων γεωργών θα ήτο υπό πάσαν έποψιν ευεργετική διά την χώραν. Δυστυχώς αι τρεις προστάτιδες Δυνάμεις, αίτινες είχαν αποφασίση, ουχί άνευ δισταγμών, να εγγυηθώσι το δάνειον των 60 εκατ., του οποίου η υπηρεσία έπρεπε να γίνηται διά των πρώτων εισοδημάτων του Ελληνικού κράτους, και αίτινες δεν ήθελον να ελαττωθώσι ποσώς τα εισοδήματα ταύτα,

εδήλωσαν επισήμως τη εθνοσυνελεύσει, ότι προ της αφίξεως των αντιβασιλέων *ουδεμία πώλησις των εθνικών γαιών έπρεπε να γίνη, ουδ' ώφειλε να γίνη δεκτόν ουδέν μέτρον δυνάμενον να γεννήση οικονομκάς δυσχερείας εις το νέον κράτος*

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.